

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વા. મંદિર - સરધારનું મુખપત્ર

સ્વામિનારાયણ ચિંતન

મે - ૨૦૧૬

બે વર્ષ લવાજમ રૂ. ૧૬૦/-

રાજકોટ શહેરને આંગણે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય દ્વારા પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાનિધ્યમાં યોજાયેલ કીર્તન સંગીત - લોકસાહિત્ય - સંતવાણી - હાસ્ય તથા ગૌરવવંતા ગુજરાતની સામાજિક પ્રતિભાનો તૃતીય 'રત્નાકર સન્માન સમારોહ' (તા. ૧૬-૪-૨૦૧૬)

તૃતીય રત્નાકર સન્માન સમારોહ - રાજકોટ

રાજકોટ શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ઉજવાયેલ 'શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ' અંતર્ગત તૃતીય 'રત્નાકર સન્માન સમારોહ' (તા. ૧૬-૪-૨૦૧૬)

૧. રત્નાકર સન્માન સમારોહનું દિપ પ્રાગટ્ય કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી તથા પૂ. સંતો તેમજ સન્માનનીત રત્નાકરો. પ.પૂ. લાલજી મહારાજના વરદ્ હસ્તે રત્નાકર એવોર્ડ સ્વીકારતા : ૨. 'કીર્તન સંગીત રત્નાકર' પ.ભ. શ્રી હરિકૃષ્ણ પટેલ. ૩. 'સંતવાણી રત્નાકર' શ્રી કીર્તિદાન ગઢવી. ૪. 'લોકસાહિત્ય રત્નાકર' શ્રી મેરાણ ગઢવી. ૫. 'હાસ્ય રત્નાકર' શ્રી જીતુભાઈ દ્વારકાવાળા. ૬. રત્નાકર સમારોહનો લાભ લેવા પધારેલ વિશાળ ભક્તજનસમુદાય. (તા. ૧૬-૪-૧૫)

સ્વામિનારાયણ ચિંતન, મે - ૨૦૧૬ (૨)

**તૃતીય રત્નાકર સન્માન
સમારોહ - રાજકોટ**

રાજકોટ શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ઉજવાયેલ 'શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ' અંતર્ગત તૃતીય 'રત્નાકર સન્માન સમારોહ' (તા. ૧૬-૪-૨૦૧૬)

પ.પૂ. લાલજી મહારાજના વરદ્ હસ્તે રત્નાકર એવોર્ડ સ્વીકારતા : ૧. 'અભિનંદન પત્રમ્' - શ્રી જયપ્રકાશ દિવેદીજી. ૨. 'કાવ્ય રત્નાકર' શ્રી દાદ કવિ. ૩. 'લેખન રત્નાકર' શ્રી અંકિત ત્રિવેદી. ૪. 'ચિત્રકલા રત્નાકર' શ્રી બાબુભાઈ સોની. ૫. 'સંગીત રત્નાકર' શ્રી રવિ વ્યાસ. ૬. 'શિક્ષણ રત્નાકર' શ્રી દિલીપભાઈ સિંહાર. ૭. 'શ્રેષ્ઠ પ્રિન્ટર્ક રત્નાકર' શ્રી અરવિંદ ડુંગરાણી (શ્રીજી આર્ટ) ૮. 'ઉદ્યોગ રત્નાકર' શ્રી પરાક્રમસિંહ જાડેજા (જ્યોતિ સીએનસી) ૯. 'સમાજ રત્નાકર' શ્રી વસંતભાઈ લીંબાસીયા (રાધિકા ગ્રુપ) ૧૦. 'ધનવંતરી રત્નાકર' ડૉ. શ્રી પ્રકાશ મોઢા (ગોકુલ હોસ્પીટલ) ૧૧. 'કીર્તનોત્સવ રત્નાકર' શ્રી દેવ-ઉત્સવ મંડળ - રાજકોટ. ૧૨. 'અભિનંદન પત્રમ્' શ્રી અનિલ ભટ્ટ. ૧૩. 'સ્મૃતિ ચિહ્ન' સ્વીકારતા શ્રી હરદેવ આહીર તથા ૧૪. રાજકોટ પોલીસ કમીશ્નર શ્રી અનુપસિંહ ગેહલોત. ૧૫. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના વરદ્ હસ્તે વાર્તાકાર કાનજી ભુટાના પુસ્તક 'વાતડીયું વગતાળિયું'નું વિમોચન.

સ્વામિનારાયણ ચિંતન, મે - ૨૦૧૬ (૩)

૧૨મો બાળ-યુવા મહોત્સવ - સરધાર

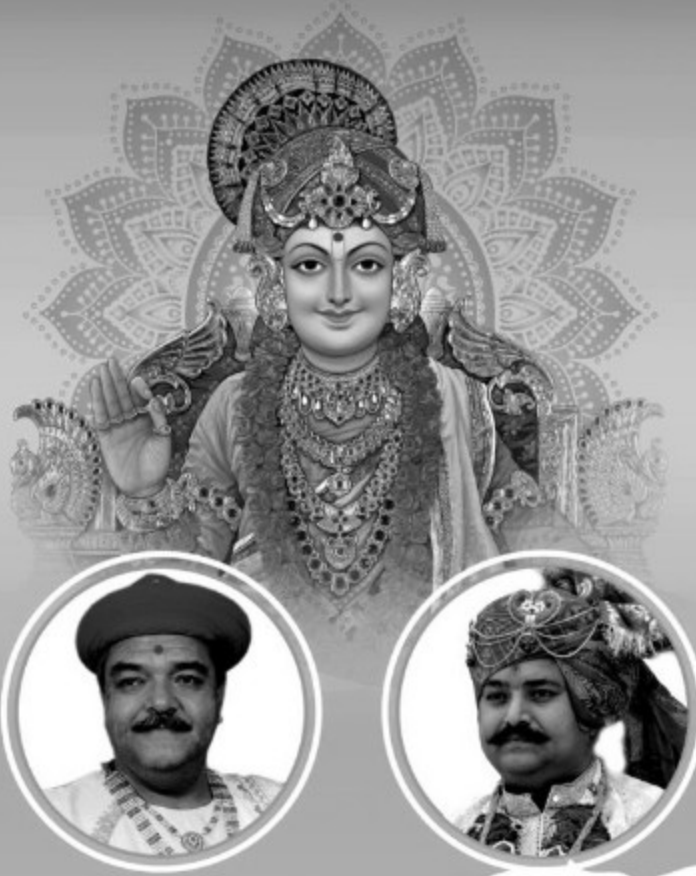

સરધારધામને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાન્નિધ્યમાં પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ઉજવાયેલ બારમો 'શ્રી સ્વામિનારાયણ બાળ-યુવા મહોત્સવ' (તા. ૨૩ થી ૨૭-૪-૨૦૧૬)

ચૈત્રી સમૈયો શ્રી રઘુવીરવાડી

શ્રી રઘુવીરવાડી ખાતે ચૈત્રી સમૈયા પ્રસંગે પ.પૂ. અ.સૌ. ગાદીવાળાની પવિત્ર નિશ્રામાં યોજાયેલ મહિલા કથા પારાયણ તથા મહિલા સત્સંગ ઉત્કર્ષ કાર્યક્રમો. સ્વામિનારાયણ ચિંતન, મે - ૨૦૧૬ (૪)

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધારનું
રજિસ્ટર્ડ મુખપત્ર ઈ.સ. ૨૦૦૫ના જૂન માસથી પ્રારંભાયેલું, દર માસની ૨૦ તારીખે
પ્રકાશિત થતું, આપના સમગ્ર કુટુંબ-પરિવારમાં આનંદ અને સંસ્કારની સૌરભ
પ્રસરાવે અને જીવનનું અનેરું ઘડતર કરતું સામયિક.

સ્વામિનારાયણ ચિંતન

વર્ષ : ૪, અંક : ૦૪, તા. ૨૦-૦૫-૧૬

પ્રયોજક : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

અમૃતવાણી

ગર્ભાધાનં પુંસવનં સીમન્તો જાતકર્મ ચ । નામક્રિયા નિષ્ક્રમોઽન્નપ્રાશનં ચૌલકર્મ ચ
॥૨૦॥ કર્ણવેધો વ્રતાદેશો વેદારમ્ભક્રિયાવિધિઃ । કેશાન્તઃ સ્નાનમુદ્વાહો
વિવાહાગ્નિપરિગ્રહઃ ॥૨૧॥ ત્રેતાગ્નિસંગ્રહશ્ચેતિ સંસ્કારાઃ ષોડશ સ્મૃતાઃ ।
બ્રાહ્મણક્ષત્રિયવિશાં વેદમન્ત્રૈરુદીરિતાઃ ॥૨૨॥

(૧) ગર્ભાધાન : પ્રથમ ઋતુવાળી સ્ત્રીના સોળ રાત્રિ સુધી ઋતુ કાળમાં ચાર દિવસોનો ત્યાગ કરીને બાર દિવસમાં યુગ્મ તિથિએ રહિત સુસ્થ ચન્દ્ર થયે પોતાની પત્નીમાં પુરુષે ગર્ભનું સિંચન કરવું. (૨) ત્રીજા માસમાં કરવા યોગ્ય કર્મ પુંસવન નામનું છે. (૩) સીમન્ત : ચોથા, છઠા કે આઠમા માસે યથાશાસ્ત્ર, ગૃહ્યોક્ત વિધિથી પોતાના પતિએ પોતાની પત્નીનો કરાવાતો કેશવેશ રચના નામનો સંસ્કાર, આ ક્ષેત્રનો સંસ્કાર હોવાથી એક વાર કરવો. દરેક ગર્ભાધાન વખતે કરવાનો હોતો નથી. (૪) જાતકર્મ : પુત્ર ઉત્પન્ન થાય ત્યારે કરવા યોગ્ય કર્મ. (૫) નામક્રિયા : અગિયારમે દિવસે પુત્રનું નામકરણ કરવું. (૬) નિષ્ક્રમણ : ચોથે મહિને કુમારને ઘરથી બહાર કાઢવાનો સંસ્કાર. (૭) અન્નપ્રાશન : છઠે માસે અન્નપ્રાશન = પ્રથમ ભોજન - કરાવવું. (૮) ચૌલકર્મ : જન્મથી ત્રીજે વર્ષે કે પ્રથમ વર્ષે કેશવપન = મુંડન કરાવવું. (૯) કર્ણવેધ : પ્રથમ કર્ણ (કાન) વીંધવાનું કર્મ, (૧૦) વ્રતાદેશ : મૌજીબંધન અથવા ઉપનયન સંસ્કાર, (૧૧) વેદારંભ ક્રિયાવિધિ : વેદાધ્યયનના આરંભનું કર્મ, (૧૨) કેશાન્ત : વેદવ્રતની સમાપ્તિ પછી ગોદાન નામનું કેશવપન (મુંડન) નું કર્મ, (૧૩) સ્નાન : સમાવર્તન સંસ્કાર, (૧૪) ઉદ્વાહ (પરિણયન) : વિવાહ સંસ્કાર, (૧૫) વિવાહાગ્નિ પરિગ્રહ, (અગ્નિસંગ્રહ), (૧૬) ત્રેતાગ્નિ સંગ્રહ (અગ્નિહોત્ર-હોમકર્મ) - આ સોળ સંસ્કારો કહેલા છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યોને વેદમંત્રોથી કહ્યા છે. (આ સંસ્કારનો ક્રમ વ્યાસ સ્મૃતિને અનુસારે જાણવો.)

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૫/૨/૨૦ થી ૨૨)

અનુક્રમણિકા

૨. ષોડશ સંસ્કાર પરિચય (સોળ સંસ્કારો)

૦૬

૩. સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા

૨૪

:: પ્રસિદ્ધ કર્તા ::

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયસ્ય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ
પીઠસ્થાન સંસ્થાન-વડતાલ વતી

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર

તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫.

:: પ્રકાશક/માલિક/તંત્રી ::

સાધુ પતિતપાવનદાસજી

:: સંપાદક ::

સ્વામી આનંદસ્વરૂપદાસજી (વેદાંતાચાર્ય)

:: સંકલન ::

સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી

ગુરુ : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

:: લવાજમ દર ::

બે વર્ષ : રૂ. ૧૬૦/-, પંચવાર્ષિક : રૂ. ૩૫૦/-

પચ્ચીસ વર્ષ : રૂ. ૭૫૦/-

પરદેશમાં લવાજમ : \$ 200 (યુ.એસ.એ.), £ 125 (યુરોપ)

:: લવાજમ દર અંગે ગ્રાહક પત્ર વ્યવહાર ::

‘ચિંતન કાર્યાલય’

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર

તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫. ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧

Visit us : www.sardharkatha.com

www.swaminarayanvadtalgadi.org

E-mail :- chintankaryalay@gmail.com

Online : www.lakshyatv.com

પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય
શ્રી નૃસિંહપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની
દિવ્ય અમૃતવાણી

સમય : દરરોજ

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના
સત્સંગ શ્રીમુખે
કથા પારાયણ

સમય : દરરોજ રાત્રે ૮.૦૦ થી ૧૧.૦૦

પૂ. સ્વામી શ્રી પૂર્ણસ્વરૂપદાસજીના શ્રીમુખે
સત્સંગ કથામૃત

સમય : દરરોજ સવારે ૫.૩૦ થી ૭.૩૦

છબીકલા : શિવલાલ સુદાણી - બારમણ, મો. ૯૮૭૯૨૬૯૫૪૦

જન્મથી મૃત્યુ સુધીના મનુષ્યમાત્રને ઉત્તમ જીવનની શિક્ષા-દીક્ષા આપવાની મહાન ભારતીય પ્રણાલિકા

ષોડશ સંસ્કાર પરિચય (સોળ સંસ્કારો)

૧. ગર્ભાધાન, ૨. પુંસવન, ૩. સીમન્ત, ૪. જાતકર્મ, ૫. નામકરણ, ૬. નિષ્ક્રમણ, ૭. અન્નપ્રાશન, ૮. કર્ણવેધ, ૯. વિધારંભ, ૧૦. ચૌલ, ૧૧. યજ્ઞોપવીત, ૧૨. વેદારંભ, ૧૩. કેશાન્ત, ૧૪. સમાવર્તન, ૧૫. વિવાહ, ૧૬. અંત્યેષ્ટિ.

સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસ, ગુરુ : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

ગતાંકથી આગળ...

❖ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું નામકરણ સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર :

નામકર્મમુહૂર્ત ચ નિશ્ચિત્યાઽસ્ય ત્વમેવ હિ ।

કુરુ નામ મહાભાગ ! ગૌણમાર્ક્ષં ચ તત્ત્વતઃ ॥૧૭॥

બાળપ્રભુ હવે તો દિવસે દિવસે મોટા થતા જાય છે. ત્રણ માસ થઈ ગયા. એક સમયે મહામુનિ માર્કંડેય શિષ્યમંડળની સાથે ધર્મદેવના ભવનમાં પધાર્યા. આ મુનિ ત્રિકાળદર્શી હતા. તેમની કાયા તેજસ્વી હતી. તેમણે બ્રહ્મચારીનો વેષ ધારણ કર્યો હતો. સકલ ધર્મના જ્ઞાતા, ભક્તિદેવી સહિત ધર્મદેવે યથાયોગ્ય આતિથ્ય સત્કાર દ્વારા મુનિની સંભાવના કરી. માર્કંડેય મુનિએ ભોજન કરી જળપાન કર્યું ત્યાર પછી સુખેથી સુંદર આસન પર બિરાજમાન થયા. તેમની સમીપે સેવામાં હાજર રહેલા ઉદાર બુદ્ધિવાળા ધર્મદેવ ઋષિને પ્રસન્ન કરતા કહેવા લાગ્યા કે, “હે બ્રહ્મન્ ! તમે મહા તેજસ્વી જણાઓ છો. અત્યારે આપનું આગમન ક્યાંથી થયું છે ? સમગ્ર લોકોને કૃતાર્થ કરનારા તમોએ આજે મારું આંગણું પાવન કર્યું. તમોએ વેદ, શાસ્ત્ર અને આગમ વગેરે ગ્રંથોના મધ્યે કયા ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો છે ? તમે સકલ વિદ્યાના નિધિ હો તેવું જણાય છે. માટે આપ યથાર્થ કહેવાને યોગ્ય છો.”

ધર્મદેવે આ પ્રમાણે કહ્યું તેથી શ્રીહરિનાં દર્શનથી આનંદ પામેલા બુદ્ધિમાન અને સર્વજ્ઞ બ્રહ્મર્ષિ માર્કંડેયમુનિ ધર્મદેવ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા : “હે ધર્મ ! હું તીર્થાટન કરતો કરતો દેવ ઈચ્છાથી તમારા ભવનમાં આવ્યો છું. હું ભૃગુગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલો છું. મૃકંડમુનિનો પુત્ર હોવાથી મારું નામ માર્કંડેય છે એમ તમે જાણો. વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, વેદનાં છ અંગો તેમજ ધર્મ શાસ્ત્રોનો પણ મેં અભ્યાસ કરેલો છે. તેમાં પણ જ્યોતિષશાસ્ત્રનો વિશેષપણે અભ્યાસ કર્યો છે અને કરાવું છું.”

મુનિનાં વચન સાંભળી ધર્મદેવ પ્રસન્ન થયા અને પોતાના પુત્રનાં નામકરણ સંસ્કારને આ મુનિ દ્વારા જ કરાવવાની ઈચ્છાથી ફરી તેમના પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા : “હે મુને ! અમારાં પૂર્વનાં પુણ્યથી તમારું આગમન થયું છે. માટે મારા ઉપર અનુગ્રહ કરો અને હમણાં કેટલાક દિવસ અહીં જ નિવાસ કરીને રહો. તમે જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં પારંગત છો. તેથી તમે મારા આ પુત્રના ભવિષ્યનો ભાગ્યોદય શાસ્ત્રદૃષ્ટિથી સારી રીતે વિચારીને યથાર્થ કહો. આ બાળકના નામકરણકર્મનું મુહૂર્ત નક્કી કરી, તમે જ એમના ગુણ અને જન્મ-નક્ષત્રને અનુરૂપ નામકરણ કરો.”

ધર્મદેવે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી તેથી મૃકંડના પુત્ર માર્કંડેય મહર્ષિ પંચાંગપત્રમાંથી નામકરણનું મુહૂર્ત નક્કી કરી ધર્મ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા : “હે ધર્મદેવ ! જન્મથી અગિયારમા કે બારમા દિવસે વિષ્ટિ અથવા અમાસકાંતિ વગેરે કુયોગને લીધે તે દિવસે નામકરણ સંસ્કાર ન કર્યો હોય તો એકસોને એકમા દિવસે

નામકરણ કરવું. આવતી કાલે સપ્તમી તિથિએ ગુરુવારે કર્ક લગ્નમાં ચંદ્ર વગેરે ગ્રહો પોતાના કેન્દ્રસ્થાનમાં રહેલા છે, તેથી એ સમયે પુત્રનો નામકરણ સંસ્કાર કરો. તમારા પુત્રનો જન્મકાળ વિચારી તેમનું જે કાંઈ શુભ અથવા અશુભ ભાવિ હશે તે સર્વે પણ નામકરણ કર્યા પછી હું તમને જણાવીશ.”

માર્કંડેયમુનિએ આ પ્રમાણે કહ્યું તેથી ધર્મદેવ અતિશય પ્રસન્ન થયા અને તેમણે નામકરણસંસ્કારને ઉપયોગી તમામ સામગ્રી ભેળી કરી. અને બીજે દિવસે સવારના ત્રીજા મુહૂર્તમાં નામકરણસંસ્કારનો શુભ પ્રારંભ કર્યો. ધર્મદેવે પ્રથમ નાંદીશ્રાદ્ધ કર્યું. ત્યાર પછી પાર્થિવ નામના અગ્નિની સ્થાપના કરી અને તે અગ્નિમાં ‘વ્યાહતિ’ના ઉચ્ચારણપૂર્વક હોમ કર્યો. ત્યાર પછી ભગવાન શ્રીહરિએ ભવિષ્યમાં જે જે લીલા કરવાનું ધાર્યું છે તેને અંતર્દૃષ્ટિથી જાણીને માર્કંડેય મુનિ શ્રીહરિનું અર્થસભર નામકરણ કરવા લાગ્યા :

“હે ધર્મ ! આ તમારા પુત્ર તમારા બંનેનાં તેમજ પોતાને શરણે આવેલા તમામ જનોનાં દુઃખને હરનારા હોવાથી તથા તેમના જન્મસમયે ચંદ્રનું સ્થાન કર્ક રાશિમાં હોવાથી ‘હરિ’ નામે વિખ્યાત થશે. તમારા પુત્રનો વર્ણ નવીન મેઘ સમાન શ્યામ હોવાથી તેમજ પોતાના સ્વરૂપમાં મનુષ્યોનાં મનને આકર્ષણ કરતા હોવાથી તથા ચૈત્ર માસમાં પ્રગટ થયા હોવાથી પૃથ્વી પર આ તમારા પુત્ર ‘કૃષ્ણ’ નામે વિખ્યાત થશે. તમારા પુત્રના જુદાં જુદાં આ બે નામ કહ્યા. તેમજ તે બન્ને નામ સાથે મળીને ‘હરિકૃષ્ણ’ નામથી પણ પ્રસિદ્ધ થશે. આ તમારો પુત્ર ત્યાગ, તપ, જ્ઞાન, ધર્મ અને યોગમાં પાર્વતી પતિ શિવ સમાન થશે ને ‘નીલકંઠ’ નામે પ્રસિદ્ધ થશે. આ તમારો પુત્ર ગુણકર્મને અનુસારે બીજાં અનેક નામોથી પ્રસિદ્ધ થશે.

હે ધર્મ ! આ તમારા પુત્ર ભગવત્કથા સાંભળવામાં પૃથુરાજા જેવા શ્રદ્ધાવાન થશે. પરમાત્માને ભક્તિથી વશ કરવામાં અને ક્ષમાશીલતામાં અંબરિષ રાજા જેવા થશે. ભગવાનની દાસત્વ ભક્તિમાં હનુમાન સમાન થશે. કાર્યાકાર્યના વિવેકમાં વિદુરજી સમાન થશે. તીવ્ર વૈરાગ્યમાં શુકદેવજી સમાન થશે. જ્ઞાનમાં રાજા જનક જેવા થશે. ભગવત્ સ્મરણ કરવાના આગ્રહમાં પ્રહ્લાદજી જેવા થશે. માયાથી અલગ પોતાના આત્મસ્વરૂપના બોધમાં કપિલજી સમાન થશે. દોષનો ત્યાગ કરી ગુણ ગ્રહણ કરવામાં દત્તાત્રેય જેવા થશે. અધર્મસર્ગથી ભય પામવામાં યુધિષ્ઠિર સમાન થશે. દયા અને ઉદારતામાં રંતિદેવ રાજા જેવા થશે. આ બાળક બીજાઓને પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો નિશ્ચય કરાવવામાં દેવર્ષિ નારદ સમાન થશે. ઈન્દ્રિયો રૂપી શત્રુ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવામાં અર્જુન સમાન થશે. ભગવાનનાં ચરણકમળની રજનું માહાત્મ્ય સમજવામાં અકૂર સમાન થશે. ભગવાનના ભક્તનું માહાત્મ્ય સમજવામાં ઉદ્ધવ સમાન થશે. સાધુતામાં ઋષભપુત્ર જડભરત સમાન આ તમારા પુત્ર આત્મદર્શી અને મહાન ત્યાગીઓનાં અગ્રણી થશે. અનેક પ્રકારના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવામાં તથા

ઉત્તરોત્તર યુક્તિઓનું પ્રતિપાદન કરવામાં બૃહસ્પતિ સમાન થશે. ધીરજ ધારણ કરવામાં બલિરાજા સમાન થશે.

હે ધર્મ ! તમારા પુત્રના હસ્તક્રમણમાં પદ્મનું ચિહ્ન છે. ચરણક્રમણમાં ઊર્ધ્વરેખાદિ ચિહ્નો છે. તે હેતુથી આ પુત્ર લાખો મનુષ્યોનાં નિયંત્રક થશે. ભગવાન વિષ્ણુ જેમ દેવતાઓનું રક્ષણ કરે છે તેમજ આ પુત્ર સમગ્ર કષ્ટથકી તમારું રક્ષણ કરશે. આ તમારા પુત્ર આવી રીતે બીજા પણ અનેક ગુણોવાળા થશે. એમના નિરવધિકાતિશય-અસંખ્ય મહાન ગુણોનો પાર હું (ચિરંજીવી હોવા છતાં) પણ પામી શકું તેમ નથી. (તો બીજાની તો વાત જ શી!) આ પ્રમાણે ભગવદ્ગુણોનું વર્ણન કરી માર્કંડેય મહર્ષિ

વિરામ પામ્યા. ધર્મદેવે મુનિને શ્રદ્ધાપૂર્વક નૂતન વસ્ત્ર, અલંકાર અને ખૂબ દ્રવ્યનું દાન કર્યું. માર્કંડેય મુનિ ધર્મદેવના ભવનમાં એક દિવસ નિવાસ કરીને રહ્યા. ભગવદ્ દર્શન વગેરેથી અતિશય સંતોષ પામેલા માર્કંડેય મહર્ષિ બીજે દિવસે ત્યાંથી પ્રયાગક્ષેત્ર પ્રત્યે પધાર્યા. ‘મહાન પદવીને પ્રાપ્ત કરેલા સજ્જન પુરુષો પણ જે સદ્ગુણોની અંતરમાં ઈચ્છા ધરાવે છે તેવા ગુણો પોતાના પુત્રને વિષે સહજ રહેલાં છે.’ એવું સાંભળી ધર્મ અને ભક્તિદેવી અંતરમાં ઉત્પન્ન થયેલા અતિશય આનંદના મહાસાગરમાં નિમગ્ન બન્યા. જેથી તેમને સમસ્ત લૌકિક કાર્યની પણ અત્યંત વિસ્મૃતિ થઈ ગઈ. (શ્રી સત્સંગિજીવન: ૧/૨૪/૭-૪૪)

૬. નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર

પરમાત્માની આ અદ્ભુત રચનારૂપ જગતથી બાળકની પ્રગાઢતા વધે અને જગત સૃષ્ટિથી તે સારીપેઠે પરિચય થઈને દીર્ઘકાલ સુધી ધર્મ મર્યાદાની રક્ષા કરતો થકો આ સંસારમાં રહે એ જ આ ‘નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર’નો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર એ પહેલીવાર બાળકને ઘરની બહાર લાવવાનો સંસ્કાર છે. આ સંસ્કાર પ્રસંગે વિવિધ વેદમંત્રોનું ગાન કરવામાં આવે છે. ગૃહ્યસૂત્રોમાં આપેલી નિષ્ક્રમણ સંસ્કારની વિધિ અનુસાર પિતા બાળકને ઘરની બહાર લઈ જાય છે અને મંત્રોના ઉચ્ચારણ સાથે સૂર્યનું દર્શન કરાવે છે.

આ સંસ્કારમાં બાળકને સૂર્ય તથા ચંદ્રમાની જ્યોતિ બતાવવાનું પણ વિધાન છે. ભગવાન ભાસ્કરનું તેજ અને ચંદ્રમાની શીતળતાનો અનુભવ કરાવવો એ મુખ્ય હેતુ છે. આ વિધિની પાછળ ઋષિમુનિઓનો અભિપ્રાય છે કે, બાળક તેજસ્વી તથા વિનમ્ર બને. આ સંસ્કાર બાળકના જન્મ પછી ત્રીજા કે ચોથા મહિને કરવામાં આવે છે. કારણ કે બાળકની નાજુક આંખો ત્રણ-ચાર માસ પહેલાં બાળકની આંખમાં વધારે પ્રકાશ પડે તો બાળકની આંખને નુકસાન પણ થઈ શકે છે. માટે શાસ્ત્રોમાં આ સંસ્કાર ત્રીજા-ચોથા મહિને કરવાનું કહ્યું છે.

ગૃહ્યસૂત્ર અનુસાર માતા-પિતા આ સંસ્કારને સંપન્ન કરે છે. ક્યાંક આ સંસ્કારને સંપન્ન કરવા મામાને પણ આમંત્રણ અપાય છે. નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર કરવા માટે ચોક્કસ દિવસે આંગણામાં જ્યાં સૂર્ય સ્પષ્ટ દેખાય તે ભાગને છાણ-માટીથી લીપી, તેના પર સ્વસ્તિકનું ચિહ્ન બનાવી ધાન્યના કણ વેરવામાં આવે છે. બાળકને શણગારી કુળદેવતા પાસે લઈ જવાય છે તથા તેમનું

પૂજન કરવામાં આવે છે. શંખધ્વનિ અને વૈદિક મંત્રોના ઉચ્ચાર સાથે શિશુને બહાર લાવી સૂર્યદર્શન કરાવાય છે. સૂર્યદર્શન બાદ મંદિરમાં ઈષ્ટદેવના દર્શન કરાવાય છે, ધૂપ, દીપ, માળાથી ઈષ્ટનું પૂજન થાય છે. ધર્માચાર્ય-મહાપુરુષો કે બ્રાહ્મણોના આશીર્વાદ મેળવી બાળકને મંદિરની બહાર લાવી મામાના ખોળામાં આપવામાં આવે છે અને મામા બાળકને ઘરે લાવે છે.

આ સંસ્કારનું વ્યવહારિક તાત્પર્ય એ છે કે, નિશ્ચિત સમય બાદ બાળકને ઘરની બહાર લાવવામાં આવે છે ત્યારે બાળકને બાહ્ય જગતનો પ્રથમ પરિચય થાય છે. બાળક ઘરની બહારના જગતના સંપર્કમાં પ્રથમવાર આવે છે. આ સંસ્કાર વખતે અથર્વવેદમાં આપેલો મંત્ર બોલાય છે : ‘શિવે તે સ્તાં દ્યાવાપૃથિવી અસંતાપે અભિશ્રિયૌ, શં તે સૂર્ય આ તપસ્તુ શં વાતો વાતુ તે હૃદે । શિવા અભિક્ષરન્ત્વાપો દિવ્યાઃ પયસ્વતી।’ - હે બાળક ! તારા નિષ્ક્રમણના સમયે આકાશ, પૃથ્વી વગેરે કલ્યાણકારી અને સુખદ બને, સૂર્ય તારા માટે કલ્યાણકારી પ્રકાશ પાથરે, તારા હૃદયમાં સ્વચ્છ વાયુનો સંચાર થાય, નદીઓ તારા માટે નિર્મળ જળ વહેવડાવે.... વગેરે.

આ મંત્ર રહસ્યથી ભરેલો છે. બાળકના વિકસતા માનસ ઉપર પ્રકૃતિની ખૂબ મોટી અસર પડતી હોય છે. નદી, તળાવ, બાગ-બગીચા, પક્ષીઓના કલરવ વગેરેના સંગમાં આવવાથી પ્રકૃતિના નિર્મળ, નિખાલસ ગુણો બાળકમાં ઉતરતા હોય છે. આજના ડૉક્ટર પણ દિવસ દરમ્યાન થોડો સમય બાળકોને ખુલ્લી જગ્યામાં ફરવા લઈ જવાની સલાહ આપે છે. કારણ કે, પ્રકૃતિના સાન્નિધ્યમાં બાળકના તન-મન પ્રકૃતિલિપ્ત અને

તંદુરસ્ત બને છે. વાતાવરણની ઠંડી-ગરમીને સહન કરવાની શક્તિ કેળવાય છે, જેથી શરીર ખડતલ અને તંદુરસ્ત બને છે.

સ્વચ્છ અને તાજા હવા-પાણીના અભાવના કારણે પુખ્ત વયના લોકો પણ બીમાર પડતા હોય છે, જ્યારે નાના બાળકનું શરીર તો ઘણું નાજુક હોય છે. તેથી તેને પૂરતા પ્રમાણમાં સૂર્યપ્રકાશ, સ્વચ્છ હવા વગેરે મળી રહે તે ખૂબ આવશ્યક છે. શહેરના પ્રદૂષિત વાતાવરણમાં રહેતા લોકો માટે આ સૂચનો ચેતવણી સમાન છે. માટે બાળક જ્યારે ચાર-પાંચ મહિનાનું થાય ત્યારબાદ નિયમિત થોડો સમય ઘરના વાતાવરણથી બહાર પ્રકૃતિ અને સમાજના સંપર્કમાં આવે એ જ આ સંસ્કારનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

❖ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું નિષ્ક્રમણ સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર :

ચક્રેઽથ નિષ્ક્રમણસંસ્કૃતિમાત્મજસ્ય સૂર્યેક્ષણં સ ચ

તૃતીયકમાસ એવ । પુણ્યાહવાચનમકારયદત્ર વૃદ્ધિશ્રાદ્ધં તુ નાકૃત વૃષઃ ખલુ સામગત્વાત્ ॥૪॥ તં ચન્દ્રદર્શનમકારયદાવૃતાઙ્ગં ત્રૈમાસિકં ચ શુચિના વસનેન ધર્મઃ । પૂજાં વિધાય શશિનોઽથ ચ વામદેવ્યં સામાધ્યગાપયદસૌ વિધિવત્પ્રદોષે ॥૫॥

ત્રીજે માસે માતપિતાએ પુત્રનો નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર કર્યો અને સૂર્યદર્શન કરાવ્યું. આ સંસ્કારના અંગભૂત સ્વસ્તિવાચન કર્મ કર્યું, અને પોતે સામવેદી હોવાથી ધર્મદેવે નાંદીશ્રાદ્ધ કર્યું નહિ. ધર્મદેવે બાલ શ્રીહરિનું શરીર વિશુદ્ધ વસ્ત્રથી ઢાંક્યું. વિધિ પ્રમાણે ચંદ્રદેવનું પૂજન કરી ત્રણ મહિનાના શ્રીહરિને ચંદ્રદર્શન કરાવ્યું. ત્યારબાદ સાયં સંધ્યા પછી પ્રદોષ સમયમાં ધર્મદેવે પવિત્ર બ્રાહ્મણો પાસે વામદેવ સંબંધી સામવેદનું ગાન કરાવ્યું. કારણ કે ધર્મદેવ સામવેદી હતા. (શ્રી સત્સંગિજીવન: ૧/૨૪/૪-૫)

આ સંસ્કારનો ઉદ્દેશ બાળકના શારીરિક અને માનસિક વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનો છે. અન્નપ્રાશનનો સ્પષ્ટ અર્થ છે કે, અત્યાર સુધી બાળક માતાનું દૂધ પીતો હતો. હવેથી માતા બાળકને ધીરે ધીરે અન્ન આપવાની શરૂઆત કરે. બાળકની શારીરિક અને માનસિક વૃદ્ધિ માટે વધારે પોષણયુક્ત ખોરાકની જરૂર પડે છે. એ જરૂરિયાતને પૂરી કરવા બાળકને અન્ન સંબંધી ખોરાકનો સહારો આપવાની વિધિપૂર્વક પ્રથમ શરૂઆત કરવી એ જ ‘અન્નપ્રાશન સંસ્કાર’ છે.

શરીર અને મનને મજબૂત અને વિકસિત બનાવવામાં અન્નનું સર્વાધિક યોગદાન છે. શુદ્ધ સાત્ત્વિક અને પૌષ્ટિક આહારથી જ શરીર સ્વસ્થ રહે છે. અને શરીર સ્વસ્થ હોય તો જ મન સ્વસ્થ રહે છે. અન્નનો આહાર શુદ્ધ હોય તો જ અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. અન્નથી જ મન, બુદ્ધિ અને આત્માનું પોષણ થાય છે. તેથી માનવજીવનમાં સંસ્કારનું ઘણું મહત્ત્વ છે. આથી બાળક આખી જિંદગી શુદ્ધ અને સાત્ત્વિક અન્નનું જ ગ્રહણ કરે તેવા હેતુથી ધાર્મિક વિધિ સાથે છઠ્ઠા કે સાતમા મહિને ‘અન્નપ્રાશન સંસ્કાર’ કરવામાં આવે છે. કારણ કે છઠ્ઠા મહિના પછી બાળકની પાચનશક્તિ ધીરે ધીરે વિકસિત થાય છે.

અન્નપ્રાશનનો અર્થ બાળકને તેજસ્વી, શૂરવીર, મેઘાવી બનાવવાનો છે. ભાતને રાંધી એમાં દહીં, ઘી અને મધ મેળવી બાળકને પ્રથમ ભોજન કરાવવામાં આવે છે. આપણા શાસ્ત્રોમાં

‘અમૃતઃ ક્ષીરભોજનમ્’ - ખીરને અમૃત સમાન ઉત્તમ ભોજન માનવામાં આવ્યું છે. માટે ખીરથી પણ બાળકને અન્નગ્રહણ કરાવવું શુભ માનવામાં આવ્યું છે.

‘અન્નપ્રાશન સંસ્કાર’ સમયે પુરોહિત બાળકના પિતા પાસે સંકલ્પ કરાવે છે કે - ‘મમાસ્ય પુત્રસ્ય (કન્યાયા) અમુક-કુમારસ્ય બૈજિક-ગાર્ભિક-દુરિતપ્રશમન પૂર્વકાલં પુષ્કલતા-સિદ્ધયે અન્નપ્રાશનમહં કરિષ્યે ।’ - આ પ્રમાણે સંકલ્પ કરીને આ પ્રસંગે બાળકની આંતરિક પરીક્ષા કરવાનું પણ વિધાન છે. બાળકની બાજુમાં પુસ્તક, અંગૂઠો, કલમ, શસ્ત્ર આદિ વસ્તુઓ રાખવી. બાળક જે વસ્તુ પહેલી ઉપાડે તે વિષયમાં પ્રવિણ થાય છે અને તે તેનું જીવિકાનું સાધન બનશે એવું સમજવામાં આવે છે.

આ સંસ્કાર પછી પચવામાં સરળ અને શક્તિપ્રદાન કરનારો ખોરાક થોડા પ્રમાણમાં આપવામાં આવે છે. બાળકને નવા દાંત આવતા હોવાથી શરીરમાં ક્ષાર તત્ત્વની જરૂરિયાત ઊભી થાય છે. જો ખોરાકમાં યોગ્ય પ્રમાણમાં ક્ષાર ન મળે તો બાળક માટી ખાવા પ્રેરાય છે, કારણ કે માટીમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં ક્ષાર રહેલો છે. માટે બાળકને ક્ષારયુક્ત ખોરાક પણ સપ્રમાણ પૂરો પાડવો જોઈએ.

અન્નપ્રાશન સંસ્કાર કરવાના દિવસે વૈદિક મંત્રગાન સાથે પવિત્રપણે ભોજન પકાવાય છે. યજ્ઞમાં દેવોને આહુતિ અપાય છે. યજ્ઞ આહુતિ બાદ બાળકના પિતા બાળકના મોઢામાં

પ્રસાદરૂપી અન્ન મૂકે છે. બ્રહ્મભોજન સાથે આ સંસ્કાર પૂર્ણ થાય છે. છ-સાત મહિનાના બાળકની પાચનક્રિયા પણ પ્રબળ બનતી જાય છે. આવા સમયે બાળક જે પ્રકારનું અન્ન ખાય છે, એ જ પ્રકારનું તેના તન-મનનું બંધારણ બંધાય છે. મનુષ્યના આચાર, વિચાર, આકાંક્ષા વગેરે અન્ન ઉપર જ નિર્ભર રહે છે. અન્ન જ મનુષ્યનું સ્વાભાવિક ભોજન છે, માટે ભોજનને ભગવાનનો પ્રસાદ માની ગ્રહણ કરવું જોઈએ.

ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે, ‘અન્ન તેવું મન’ અને ‘આહાર તેવો ઓડકાર.’ મહાભારતની એક કથા અન્નના સંસ્કારો વિષે ઘણું બધું કહી જાય છે. બાણશય્યા ઉપર સૂતેલા પિતામહ ભીષ્મ પાંડવોને ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા. એ સમયે અચાનક દ્રૌપદી હસવા માંડે છે. પિતામહે હસવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે દ્રૌપદી કહે છે કે, “પિતામહ ! આપના ઉપદેશોમાં ગહન ધર્મનો મર્મ છુપાયેલા છે. તમારી વાત સાંભળતા સાંભળતા મને કૌરવોની એ સભા યાદ આવી, જેમાં મારા વસ્ત્રોનું હરણ થઈ રહ્યું હતું. હું રાડો પાડી ન્યાયની ભીખ માંગતી હતી. પરંતુ આપ જેવા ધર્માત્મા પુરુષ એ સમયે શાંતિથી બેઠા હતા. આપે દુર્યોધનને એ સમયે કેમ સમજાવ્યો નહિ ? એ જ વાતનો વિચાર આવતા મને હસવું આવ્યું.” દ્રૌપદીની વાત સાંભળી પિતામહ ગંભીરતાથી બોલ્યા : “બેટા ! એ સમયે હું દુર્યોધનનું અન્ન ખાઈ રહ્યો હતો. જેવો કુત્સિત દુર્યોધનનો સ્વભાવ હતો, એવો જ સ્વભાવ એમનું અન્ન ખાવાથી એ સમયે મારો હતો. પરંતુ અત્યારે અર્જુનના બાણ વાગવાથી પાપના અન્નથી બનેલ લોહી વહી ગયું છે અને મારા વિચારો શુદ્ધ થયા છે. માટે આ સમયે હું ધર્મ સંબંધી વાતો કરી રહ્યો છું.” આવો છે અન્ન ખાવાનો પ્રભાવ. માટે સુસંસ્કારિત અન્ન અને શુદ્ધ વિચાર સાથે બાળકનો અન્નપ્રાશન સંસ્કાર કરવામાં આવે છે.

❖ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું અન્નપ્રાશન

સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર :

इषशुक्लद्वितीयायां तुलालग्ने शिशोर्वृषः ।

चक्रेऽन्नप्राशनं राजन्मङ्गलस्नानपूर्वकम् ॥૫॥

આસો સુદ બીજની તિથિએ તુલા રાશિમાં સૂર્યનો પ્રવેશ થતાં ધર્મદેવે મંગળ સ્નાનપૂર્વક બાલ શ્રીહરિનો અન્નપ્રાશન નામનો સંસ્કાર કરાવ્યો. ધર્મદેવે પ્રથમ અભ્યુદયકર્મ અર્થાત્ નાંદીશ્રાદ્ધકર્મ કર્યું. શુચિ નામનાં અગ્નિદેવની સ્થાપના કરી. તે અગ્નિમાં ચરુ આદિ હુતદ્રવ્યોનો હોમ કર્યો અને બ્રહ્માદિકનું પૂજન કર્યું. ભગવાન શ્રીહરિ ભક્તિદેવીની સ્નેહસભર ગોદમાં સુખેથી બેઠેલાં હતા. શ્રીહરિનું મુખકમળ મંદ મંદ હાસ્યથી પ્રફુલ્લિત હતું. અનેક પ્રકારનાં અલંકારોથી શોભતા હતા. ધર્મપિતાએ હાથમાં ધારેલી સોનાની સળીથી દહીં, ઘી અને મધથી મિશ્ર કરેલું શુભ અન્ન પ્રીતિપૂર્વક મૌન રહી શ્રીહરિનાં મુખમાં મૂક્યું.

वृत्तिं परीक्षितुमथास्य पुरः सवस्त्रपात्रायुधादि निदधे वसु पुस्तकं च । तत्राग्रहीत्स तु सुतोऽन्तिममेव हर्षाच्च्यस्तं पदार्थमिति हर्षमवाप तातः ॥૮॥

પુત્રની વૃત્તિ પરીક્ષા :- ત્યાર પછી ધર્મપિતાએ પુત્રની વૃત્તિ પરીક્ષા કરવા તેમની આગળ વસ્ત્ર, પાત્ર, આયુધ, સોનામહોર અને પુસ્તક વગેરે પદાર્થો મૂક્યાં. ભગવાન શ્રીહરિએ તે વસ્તુઓમાંથી છેક છેડે મૂકેલું પુસ્તક જ ગ્રહણ કર્યું. તે જોઈ પિતાને અતિશય હર્ષ થયો. આ જોઈને ધર્મપિતા અને ભક્તિમાતાને ખાતરી થઈ કે ચોક્કસ આ પુત્ર ભણીગણીને મહાશાસ્ત્રવેત્તા થશે.

માતાપિતા બાળપ્રભુનું પ્રીતિથી પાલન પોષણ કરતાં હતાં. બાળ શ્રીહરિ પણ શુક્લપક્ષના ચંદ્રમાની માફક વધતા હતા. અને પોતાના ઉદાર અલૌકિક બાળ ચરિત્રોથી દર્શન કરનારાં જનોનાં મનને હરી લેતા હતા. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૨૫/૫-૮)

૮. કર્ણવેધ સંસ્કાર

આપણા ઋષિમુનિઓએ માનવજીવનમાં ઉપયોગી બધા સંસ્કારને વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગ દ્વારા સફળ થયા પછી જ પ્રારંભ કર્યા છે. કર્ણવેધ સંસ્કારનું જેટલું ધાર્મિક મહત્ત્વ છે એટલું જ મહત્ત્વ વૈજ્ઞાનિક રીતે શરીરને સ્વસ્થ રાખવામાં પણ છે. આયુર્વેદ પ્રમાણે કાનમાં છિદ્ર કરવાથી એક નવી નસ વિંધાય છે જેનાથી હાર્નિયા રોગ થતો નથી. કર્ણોન્દ્રિયનો વીર્યવાહિની નાડીયોથી

સંબંધ હોય છે, જેમાં છિદ્ર કરવાથી પુંસત્વ નષ્ટ કરનાર પરિબળોથી રક્ષા કરે છે. તેથી બાળકની શારીરિક વ્યાધિથી રક્ષા કરવા માટે આ સંસ્કાર કરવામાં આવે છે.

કર્ણવેધનો સરળ અર્થ છે કે, ‘બાળકના કાન વીંધવા.’ સામાન્ય રીતે આ સંસ્કાર બાળકના જન્મ પછીના છઠ્ઠા મહિનાથી લઈને સોળ મહિના સુધી કરી શકાય છે. કુળ

પરંપરાગત નિયમાનુસાર પણ કરી શકાય છે. પરંતુ **પાંચ વર્ષ સુધીમાં** આ કર્ણવેધ સંસ્કાર કરી લેવો જરૂરી છે. કારણ કે યજ્ઞોપવીત સંસ્કારથી પહેલા આ સંસ્કાર કરવાનું વિધાન છે. જ્યોતિષ શાસ્ત્ર પ્રમાણે શુકલ પક્ષના શુભ મુહૂર્તમાં આ સંસ્કાર કરવો અતિ ઉત્તમ અને શ્રેયસ્કર છે.

આ સંસ્કાર કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ બાળકને નિરોગી રાખવાનો છે. આધુનિક એક્યુપંચર પદ્ધતિ અનુસાર આ સંસ્કાર **કેટલાય રોગોથી બચવા** મદદરૂપ થઈ શકે છે. આભૂષણ ધારણ કરવાથી શરીરની સુંદરતામાં પણ વધારો થાય છે. શાસ્ત્રોમાં કર્ણવેધ ન થયેલ પુરુષને શ્રાદ્ધ આદિ ધાર્મિક ક્રિયામાં **અધિકારી** ગણવામાં આવતો નથી.

શુભ દિવસે, પવિત્ર સ્થાનમાં દેવતાઓના પૂજન બાદ બાળકને સૂર્યની સન્મુખ બેસાડી મીઠાઈ ખવડાવી પ્રસન્ન કરાય છે. ત્યારબાદ ઉત્તમ વૈદ્ય અથવા સોની બાળકના કાન વીંધે છે. બાળક જો છોકરો હોય, તો પ્રથમ જમણો કાન તથા છોકરી હોય તો પ્રથમ ડાબો કાન વીંધવામાં આવે છે. છોકરીઓના કાન વીંધ્યા બાદ નાક પણ વીંધવામાં આવે છે. ત્યારબાદ રૂ અથવા સોનાની સળી દ્વારા છિદ્રોમાં તેલ મૂકાય છે. આ સંસ્કાર વખતે મંત્રોનું ગાન કરવામાં આવે છે :- ‘ભદ્રં કર્ણેભિઃ શ્રુણુયામ દેવા ભદ્રં પશ્યેમાક્ષભિર્યજત્રાઃ । સ્થિરૈરંગૈસ્તુષ્ટુવાં સસ્તનૂભિર્વ્યશેમહિ દેવહિતં યદાયુઃ ॥’ - અર્થાત્ હે દેવો ! અમે કાનો વડે કલ્યાણકારી વસ્તુઓનું જ શ્રવણ કરીએ, આંખો વડે વસ્તુઓને જ જોઈએ. સ્થિર અંગો અને તંદુરસ્ત શરીરો વડે ઈષ્ટદેવની સ્તુતિ-પૂજન કરતા અમે દેવો વડે અમારે માટે નક્કી કરેલા પૂરા વર્ષના આયુષ્યને ભોગવીએ.

કર્ણવેધ થઈ ગયા બાદ કાન તથા નાકમાં સુવર્ણના આભૂષણો પહેરાવાય છે. આ ક્રિયા પાછળ **મોટું વિજ્ઞાન** છુપાયેલું છે. નાક તથા કાનને વીંધવાથી મસ્તકમાં **લોહીનું ભ્રમણ** સરળ બને છે, દરેક કોષોને સરળતાથી લોહી મળતા તે સક્રિય રહે છે. નાકમાં આભૂષણ પહેરવાથી શ્વોસાશ્વાસની ક્રિયા સુગમ બને છે તથા નાક સંબંધી રોગોથી રક્ષણ થાય છે. ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ જો કાનમાં આભૂષણ પહેરે તો, માસિકધર્મ નિયમિત રહે છે. એમાં પણ પહેરેલા આભૂષણ સોનાનાં હોય તો વધારે **લાભદાયી** બની રહે છે. સૂર્યના કિરણો જો નાક-કાનના છિદ્રમાંથી પસાર થાય તો બાળક તેજ સંપન્ન બને છે.

બાળકની પ્રકૃતિ સહજ ચંચળ હોય છે. એ ચંચળતાને દૂર કરવા **બાહ્ય અનુશાસન** જરૂર પડે છે, પરંતુ ક્યારેક બાહ્ય અનુશાસનની અસર વિપરીત પડતી હોય છે. માટે ઋષિમુનિઓએ કર્ણવેધનો **અનોખો ઉપાય** શોધી કાઢી આ સંસ્કારથી બાળકની માનસિક ચંચળતા ઓછી થાય છે અને સ્થિરતા આવે છે. ચિત્તગત ચંચળતાની પ્રેરક અને પોષક કેટલીક નાડીઓ કાનમાંથી પસાર થતી હોય છે. જેમ પાણીની પાઈપને વચ્ચેથી કાપી નાખતા પ્રવાહ સામે છેડે પહોંચતો નથી, એ જ રીતે એ ચંચળતા પ્રેરક નાડીઓનો વેધ કરવાથી બાળકની ચંચળ પ્રકૃતિને મળતું પોષણ બંધ થાય છે અને બાળક શાંત,

સ્થિર અને એકાગ્ર બને છે. આજે જે એક્યુપંચર પદ્ધતિ છે એ આ જ ક્રિયાને સૂચવે છે. બાળકનો વિદ્યાભ્યાસ શરૂ થાય એ પહેલા તેની ચંચળતા ઓછી કરવી અતિ આવશ્યક છે. આજે વિદ્યાભ્યાસથી નાસીપાસ થવાનું અથવા નિષ્ફળ જવાનું કારણ ચિત્તની ચંચળતા જ છે, ત્યારે આ સંસ્કાર બાળકના જીવનઘડતરનું અગત્યનું અંગ બની રહે છે. આજે સમાજમાં આ સંસ્કારનું મહત્ત્વ મોટાભાગે વિસરાઈ ગયું છે. જ્યાં આ સંસ્કાર થાય છે ત્યાં કેવળ આભૂષણ ધારણ કરવા પૂરતો જ થાય છે. એનો ધાર્મિક મર્મ સાવ વિસરાઈ ગયો છે.

❖ **ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું કર્ણવેધ સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર :**

સપ્તમે માસિ પુત્રસ્ય સ યોગે ગુરુપૂર્ણયોઃ ।

સમ્પૂજ્ય કુલદેવાદીન્કર્ણવેધમકારયત્ ॥

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૨૫/૩)

સં. ૧૮૩૭ના આસો સુદ પૂનમ (શરદપૂર્ણિમા) દિવસે બાળપ્રભુ ઘનશ્યામ સાત માસના થયા ત્યારે ભક્તિમાતાને થયું કે હવે ઘનશ્યામના કાન વીંધાવી લઈએ. બીજે દિવસે સવારે ભક્તિમાતા ઘનશ્યામને લઈને બહાર આવ્યા. ઘરની સામે જ આંબલીનું ઝાડ હતું. તેના નીચે ચોતરો હતો, તેના પર જઈને બેઠાં. કાન વીંધનારો સોય લઈને ઘનશ્યામની પાસે આવ્યો. હળવેથી ઘનશ્યામનો કાન પકડવા હાથ લાંબો કર્યો. ત્યાં તો ઘનશ્યામના આખા શરીરમાંથી તેજ નીકળવા માંડ્યું. કાન વીંધનારાની આંખો તેજથી અંજાઈ ગઈ. જ્યાં જુએ ત્યાં તેજ દેખાય. તેણે એકદમ ડરીને ચીસ પાડી.

તરત જ ઘનશ્યામે બધું તેજ પોતાના શરીરમાં પાછું સમાવી દીધું અને માતાના ખોળામાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયા. માતાએ જોયું તો ઘનશ્યામ આંબલીની ડાળી પર બેઠા હતા. તે જોઈ ભક્તિમાતાએ રામપ્રતાપભાઈને બૂમ પાડી બોલાવ્યા અને કહ્યું, “આ જુઓ ઘનશ્યામ આંબલીના ઝાડ પર બેઠા છે તો તમે ઝાડ પર ચડીને તેમને ઉતારો.”

રામપ્રતાપભાઈ આંબલીના ઝાડ પર ચડ્યા અને જોયું તો ઘનશ્યામ નીચે ભક્તિમાતા પાસે બેઠા હતા, તેથી રામપ્રતાપભાઈ નીચે ઉતર્યા. માતા પાસે આવીને જોયું તો ઘનશ્યામ માતા પાસે બેઠેલા દેખાયા અને ઉપર જોયું તો આંબલીના ઝાડ પર પણ બેઠેલા દેખાયા.

આ પ્રમાણે ઘણી વખત સુધી રામપ્રતાપભાઈને ઘનશ્યામનાં બે સ્વરૂપે દર્શન થયાં. કાન વીંધનારો તો જોઈ ગભરાઈ ગયો !

ત્યાં તો ઘનશ્યામે પોતાનું બીજું સ્વરૂપ આંબલીની ડાળી પરથી અદૃશ્ય કરી દીધું અને બોલ્યા, “મને ગોળ ખાવા આપો તો કાન વીંધાવીશ.” એ સાંભળી ભક્તિમાતાએ કહ્યું, “જો ડાહ્યા થઈને કાન વીંધાવવા બેસશો તો ગોળ ખાવા મળશે.” એમ કહીને ઘરમાંથી ગોળ મંગાવીને ઘનશ્યામને આપ્યો, એટલે ઘનશ્યામ ભક્તિમાતાના ખોળામાં બેસી ગયા અને ગોળ જમતાં જમતાં કાન વીંધાવ્યાં.

૯. વિદ્યારંભ સંસ્કાર

આ વિદ્યારંભ સંસ્કારના ક્રમ વિષે વિદ્વાનોનો અલગ-અલગ મત છે. ઘણા વિદ્વાનોનો મત છે કે, અન્નપ્રાશન સંસ્કાર પછી વિદ્યારંભ સંસ્કાર કરવો જોઈએ, તો કેટલાક વિદ્વાનો ચૌલ સંસ્કાર પછી આ સંસ્કાર કરવો યોગ્ય માને છે. પરંતુ સામાન્ય રીતે અન્નપ્રાશન સમયે બાળક બોલી શકતો નથી, તેથી વિદ્યારંભ કરવો શક્ય નથી. માટે ચૌલ સંસ્કાર સુધી બાળકમાં શિખવાની પ્રવૃત્તિ જાગે છે તેથી ચૌલ સંસ્કાર પછી વિદ્યારંભ સંસ્કાર કરવાનો યોગ્ય સમય છે.

વિદ્વાનોનો મત છે કે, બાળકના પાંચમા વર્ષે વિદ્યારંભ કરવો શ્રેષ્ઠ છે. વિદ્ધ ધાતુ નિષ્પન્ન વેદ શબ્દનો અર્થ જ્ઞાન છે. જ્ઞાન વિના જીવનની યાત્રા સુગમ થતી નથી. તેથી આ સંસ્કાર દ્વારા જીવનયાત્રાને સફળ બનાવવા માટે વિદ્યા ભણવી જોઈએ.

વિદ્યારંભ સંસ્કારનો અભિપ્રાય છે કે, બાળકને શિક્ષાની પ્રાથમિકતાનો પરિચય કરાવવો. સંસ્કાર સમયે કુળપુરોહિત બાળકને સંકલ્પ કરાવતા મંત્રોનું ગાન કરે છે : ‘મમ પુત્રસ્ય સકલવિદ્યા વિશારદત્વં સિદ્ધિદ્વારા શ્રીસરસ્વતી પ્રીત્યર્થં અક્ષરારમ્ભં વિદ્યારમ્ભં ચ કરિષ્યે ।’ આ રીતે મંત્ર ઉચ્ચારણ કરી ઈષ્ટદેવ, વિદ્યાદેવી અને ગુરુજનોને નમસ્કાર કરી પૂજન-અર્ચન કરવું. ત્યારબાદ ‘અ આ ઈ ઈ’ આદિ અક્ષરોથી વિદ્યારંભ કરે. પ્રાચીન સમયમાં જ્યારે ગુરુકુળની પરંપરા હતી ત્યારે બાળકને વેદાભ્યાસ માટે મોકલતાં પહેલા ઘરમાં જ અક્ષર જ્ઞાન કરાવવામાં આવતું હતું. માતા-પિતા તથા ગુરુજનો બાળકને સ્વર અને વ્યંજન જેવા અક્ષરોનું જ્ઞાન આપતા હતા. અક્ષર જ્ઞાન સાથે વેદિક જ્ઞાનથી મનુષ્યની ઉન્નતિ થાય છે. ‘સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે ।’ - જે વિદ્યા મુક્તિને આપે એજ સાચી વિદ્યા છે. તેથી બધાને વિદ્યાભ્યાસ કરવો જોઈએ.

બાળકને શુભ મુહૂર્તમાં વિદ્યારંભ સંસ્કાર કરાવવો જોઈએ, જેથી તે નિર્વિઘ્ન વિદ્યાભ્યાસ પૂર્ણ કરી શકે. જે દિવસે વિદ્યારંભ સંસ્કાર કરે તે દિવસે પુરોહિત તેમજ અન્ય બ્રાહ્મણોને ભોજન તથા દક્ષિણા આપીને આશીર્વાદ ગ્રહણ કરે.

❖ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું વિદ્યારંભ સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર :

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આ સંસ્કારનો પ્રારંભ પિતા ધર્મદેવ પાસે સં. ૧૮૪૨ના ચૈત્ર સુદી બીજના શુક્રવારે અશ્વિની નક્ષત્રમાં અને સિંહ લગ્નમાં કર્યો હતો. પિતા ધર્મદેવ સંસ્કૃતના મહાન વિદ્વાન પંડિત હતા.

બાળપ્રભુ શ્રી ધનશ્યામને ભક્તિમાતાએ સફેદ અને સુવર્ણના તારની કિનારીવાળા સુંદર વસ્ત્રો પહેરાવ્યા, કસુંબી રંગની માથે ટોપી પહેરાવી. મણિજડિત ઉત્તમ વિવિધ પ્રકારના અમૂલ્ય અલંકારો પહેરાવ્યા. લલાટમાં સુંદર કુંકુમનો ચાંદલો કર્યો. વિદ્યારંભ કરાવતા પહેલા પિતા ધર્મદેવે બાળપ્રભુ પાસે ગણપતિજીનું પૂજન કરાવ્યું અને ત્યારબાદ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ, શ્રી સરસ્વતી દેવી અને પોતાનો સામવેદ તથા ગોમિલાચાર્યે કરેલું પોતાનું ગૃહ્યસૂત્ર તેનું પૂજન કરાવ્યું. આ નિમિત્તે ઘી-થી હોમ કરી બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવ્યું. વિવિધ પ્રકારના વાજિંત્રો વગડાવ્યા. વિપ્રોને અપાર દાન આપ્યા. ગોળ, ઘાણા અને શ્રીફળ તૈયાર કરી અપાર લોકોને વહેંચ્યા. સૌપ્રથમ ધર્મદેવે અક્ષરો અને આંક લખી આપ્યા. બાળપ્રભુએ જમણા હાથમાં લેખિની ધારણ કરી, પાટી પોતાના સાથળ ઉપર મૂકી પાટીમાં પિતાએ લખેલા વર્ણો (ક-ખ-ગ આદિ) અને અંકો (૧-૨-૩-૪ આદિ) જોઈને તે જેવા જ સુંદર અક્ષરો આનંદથી લખ્યા. આ જોઈને સર્વે લોકો આશ્ચર્યમાં પડી ગયા કે, આ બાળકે તો એક જ વખતમાં બરોબર જરાપણ ભૂલ કર્યા વિના કેવા સુંદર અક્ષરો લખ્યા !! આ બાળક ખૂબજ મોટા વિદ્વાન થશે એમ સૌ લોકો અનુમાન કરવા લાગ્યા. બાળપ્રભુ શ્રી ધનશ્યામે પાટી ઉપર વર્ણો અને અંકો લખીને પિતા ધર્મદેવને બતાવ્યા. ધર્મદેવ જોઈને અત્યંત આનંદિત થયા.

ત્યારબાદ ધર્મદેવે બાળપ્રભુને કુશાગ્રબુદ્ધિવાળા જાણી વૈશાખ સુદ બારસના દિવસે અભ્યાસ માટે વિદ્યાઆશ્રમમાં બેસાર્યા. અયોધ્યામાં જ વિદ્યાકુંડ પાસે રહેતા હૃદયરામ નામના વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કે જેઓ વિદ્યાગુરુ બૃહસ્પતિ સમાન ગુણવાન હતા તેઓની પાસે અભ્યાસાર્થે બેસાર્યા. થોડા જ દિવસોમાં બાળપ્રભુ શ્રી ધનશ્યામ કાવ્ય, ઇતિહાસ, પુરાણ આદિક સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ગ્રંથોનું વાંચન કરવા લાગ્યા. પોતાના પુત્ર ધનશ્યામની આવી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ જોઈ સ્વયં ધર્મદેવે વેદના અંગો જે શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, છંદ, જ્યોતિષ અને નિરુક્ત તેનો અભ્યાસ કરાવ્યો. આ રીતે બાળપ્રભુ શ્રી ધનશ્યામે યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર પ્રાપ્ત કર્યા પહેલા જ વેદના સર્વે અંગોનો અભ્યાસ સંપૂર્ણ કર્યો. આમ, અભ્યાસ અને ભગવાનની પૂજા-અર્ચનારૂપ બાળકીડાથી કુમાર અવસ્થા પૂર્ણ કરી બાળપ્રભુએ પૌગંડાવસ્થામાં પ્રવેશ કર્યો. (પાંચ વર્ષ સુધી કુમાર અવસ્થા, પાંચથી દશ વર્ષ સુધી પૌગંડ અવસ્થા દશથી પંદર વર્ષ સુધી કિશોર અવસ્થા, તે પછીની યુવા અવસ્થા કહેવાય.)

૧૦. ચૂડાકરણ (ચૌલ) સંસ્કાર

ચૂડાકરણ સંસ્કાર - બળ, આયુ તથા તેજની વૃદ્ધિને માટે કરવામાં આવે છે. 'નિવર્તયામ્યાયુષેઽન્નાદ્યાય પ્રજનનાય રાયસ્યોષાય સુપ્રજાસ્ત્વાય સુવીર્યાય ।' - અર્થાત્ હે બાળક ! દીર્ઘાયુષને માટે, અન્નગ્રહણમાં સમર્થ બનવા માટે, ઉત્પાદનને માટે, ઐશ્વર્યની વૃદ્ધિને માટે, સુંદર સંતાનને માટે અને બળ તથા પરાક્રમની પ્રાપ્તિને યોગ્ય થવા માટે તારું ચૂડાકર્મ કરું છું. (યજુર્વેદ: ૩/૩૩૧)

‘ચૂડા’ એટલે શિખા-ચોટલી, માથાના વાળનું મુંડન કરી શીખા ધારણ કરવાની ક્રિયાને ચૂડાકરણ સંસ્કાર કહેવાય છે. જન્મ સમયથી મસ્તક ઉપર રહેલા વાળનું પ્રથમવાર કર્તન કરવું એ આ સંસ્કારનું મુખ્ય પ્રયોજન છે. ધર્મગ્રંથો પ્રમાણે દીર્ઘ આયુ, સૌંદર્ય અને કલ્યાણની પ્રાપ્તિ આ સંસ્કારનું બીજું પ્રયોજન છે.

આ ચૌલ સંસ્કાર વિદ્વાનોએ પહેલા-બીજા અથવા પાંચમા વર્ષમાં કરવાનું વિધાન બતાવ્યું છે. સામાન્ય રીતે ઉત્તરાયણમાં આ સંસ્કાર થઈ શકે. ચૂડાકરણ દિવસે કરવામાં આવે છે. જો બાળકની માતા ગર્ભવતી હોય તો ગર્ભાવસ્થાના પાંચમા મહિના પછી આ સંસ્કાર કરી શકાય છે.

વૈદિક સમયમાં આ બધા સંસ્કારો શુભ મુહૂર્તમાં ઘરના પવિત્ર વાતાવરણમાં અથવા દેવાલયોમાં થતાં. આજે આ ચૌલ સંસ્કાર લગભગ મંદિરોમાં થાય છે. કારણ કે દેવસ્થાન અથવા પવિત્ર સ્થાનમાં થયેલ સંસ્કારને કારણે બાળકના કુસંસ્કારોનું શમન થાય છે તથા બુદ્ધિ, બળ, આયુ અને તેજની વૃદ્ધિ થાય છે. આશ્વલાયન ગૃહ્યસૂત્રમાં કહ્યું છે : ‘તેન તે આયુષે વપામિ સુશ્લોકાય સ્વસ્તયે ।’ - શિખા રાખવી એ આ સંસ્કારનું મહત્ત્વનું અંગ હતું. વિદ્યારંભ પહેલા શિખા અનિવાર્ય ગણાય છે. આશ્વલાયન ગૃહ્યસૂત્ર અનુસાર છોકરીઓના પણ ચૂડાકરણ સંસ્કાર કરવા જોઈએ, પરંતુ એમાં વૈદિક મંત્રોનું ઉચ્ચારણ કરવામાં આવતું નથી.

ચૂડાકરણ સંસ્કાર પ્રારંભ સંકલ્પ, ગણેશપૂજન, મંગલશ્રાદ્ધ કરવામાં આવે છે. બ્રાહ્મણ ભોજન બાદ માતા બાળકને સ્નાન કરાવે છે. પિતા યજ્ઞમાં આહુતિ આપી ‘મમ કુમારસ્ય બીજગર્ભસમુદ્ભવૈનોનિર્બર્હણબલાયુર્વયો મેધાભિવૃદ્ધિદ્વારા શ્રીપરમેશ્વરપ્રીત્યર્થ શ્વઃ કરિષ્યમાણ-ચૂડાકર્મ-સંસ્કાર-કર્મણઃ પૂર્વભાગગત્વસિદ્ધયે ચાદ્યરાત્રૌ કેશાધિવાસનં કરિષ્યે ।।’ વગેરે મંત્રોચ્ચારણ સાથે બાળકના માથા ઉપર જલ છંટકાવ કરી અસ્ત્રા વડે કેશોનું છેદન કરે છે. કાપેલા વાળ સાથે માટીનો પિંડ

તળાવમાં નાંખવામાં આવે છે.

બાળકના જન્મ સમયે માથાના વાળ ઓછા હોય છે. કારણ કે, રોમછિદ્રો હજુ બરાબર ખૂલ્યા હોતા નથી. એકવાર મુંડન કરવાથી બંધ છિદ્રો ખૂલી જાય છે અને ઘાટા વાળ ઊગે છે. માથા ઉપરના વાળ ઘાટા, મજબૂત અને સ્વચ્છ હોય તો માથાની સુરક્ષા વધી જાય છે.

આચાર્ય ચરક કેશ, શ્મશ્રુ તથા નખ આદિ ઉતારવાનું આરોગ્યની દૃષ્ટિએ ઉત્તમ માને છે અને આયુ, શરીર પુષ્ટિ, પવિત્રતા અને સૌંદર્યમાં અભિવૃદ્ધિ થાય છે. આ સંસ્કારનો હેતુ પવિત્રતા, બૌદ્ધિક વિકાસ અને સુંદરતા છે એવું આપણા મનીષિઓનું કહેવું છે.

આ મુંડન (ચૂડાકરણ) સંસ્કારનો અભિપ્રાય છે કે બાળકના જન્મ સાથે આવેલ અપવિત્ર કેશ હટાવીને બાળકને પવિત્ર બનાવવાનો છે. નવ મહિના સુધી ગર્ભમાં રહેવાને કારણે અસંખ્ય દૂષિત કિટાણુંઓ તેમના કેશમાં રહેતા હોય છે.

મુંડન સમયે શિખા રાખવાથી બુદ્ધિનો જલ્દી વિકાસ થાય છે. શિખા રાખવાનું વૈજ્ઞાનિક કારણ બતાવતા શાસ્ત્રો કહે છે કે, શિખા બ્રહ્મરંધ્રનું રક્ષણ કરે છે. સૂર્ય તથા પ્રકૃતિમાંથી ઉઠતી દિવ્ય શક્તિઓ શિખા દ્વારા શરીરમાં ખેંચાય છે અને શરીરસ્થ ઊર્જાનો દુર્વ્યય થતો અટકે છે. તેથી જ મહાપુરુષો પોતાના મસ્તક ઉપર શિખા અથવા તો જટા રાખે છે.

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ, શ્રીરામચંદ્રજી ભગવાન, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તથા ભારતના મહર્ષિ - યાજ્ઞક્ય, યાજ્ઞવલ્ક્ય, વાલ્મીકિ, વેદવ્યાસ, વિશ્વામિત્ર, છત્રપતિ શિવાજી, મહારાણા પ્રતાપ, વિશ્વના મહાન વૈજ્ઞાનિકોમાં આલ્બર્ટ આઈનસ્ટાઈન, એડીસન, ન્યૂટન, ભારતના પૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ એ.પી.જે અબ્દુલ કલામ, મહાન સંગીતકારોમાં ઝાકિર હુસૈન, શિવકુમાર શર્મા, યાત્રી, પંડિત ભવાનીશંકર વગેરે જગતભરના મહાપુરુષોએ કાં તો જટા ધારણ કરી હશે કાં તો શિખા ધારણ કરી હશે, અને કાં તો લાંબા વાળ રાખેલા હશે. મહાપુરુષોની આ જ એક આગવી વિશિષ્ટતા છે.

‘ચૂડાકર્મ ચૂડા ક્રિયતેઽસ્મિન્ ।’ - આ વિગ્રહને અનુસાર ચૂડાકરણ સંસ્કારનો અભિપ્રાય છે કે તે સંસ્કારમાં બાળકને ચૂડા અર્થાત્ ‘શિખા’ (ચોટી) રાખવામાં આવે છે. અમરકોશમાં ‘શિખા ચૂડા શિખણ્ડસ્તુ ।’ - ઈત્યાદિ શ્લોક અનુસાર ચૂડાનો

અભિપ્રાય શિખા રાખવાનો છે. ગૃહ્ય સૂત્રકારોના મત પ્રમાણે :- ‘અથૈનમેકશિખસ્ત્રિશિખઃ પઞ્ચશિખો વા યથૈવૈષાં કુલધર્મઃ સ્યાત્ । યથા શિખા નિદધાત્વેકે ।’ અર્થાત્ બાળકને કુળધર્મને અનુસાર શિખા ધારણ કરાવે વગેરે વચનોથી ચૂડાકરણ સંસ્કારના સમયમાં શિખા રાખવાનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે ચૂડાકરણ સંસ્કારનું પ્રયોજન મહર્ષિઓએ બળ, આયુષ્ય અને તેજની વૃદ્ધિ માન્યું છે.

બુદ્ધિ, બળ, આયુ અને તેજની વૃદ્ધિની સાથે શિખાનો શું સંબંધ છે ? આ પ્રશ્નને સમજાવવા માટે સર્વપ્રથમ માનવ શરીરની રચનાને સમજવી પડશે, ત્યારે આપણે મહર્ષિઓએ કહેલી વાતોની સચ્ચાઈને આંકી શકીશું. ત્યારે આપણને સમજાશે કે ‘દીર્ઘાયુષ્ટવાય બલાય વર્ચસે શિખાયૈ વષટ્ ।’ - અર્થાત્ દીર્ઘઆયુષ્ય, બળ અને તેજને માટે શિખાનો સ્પર્શ કરું છું. આ ભગવાન શ્રી વેદવ્યાસજીની ગંભીરવાણી સમસ્ત માનવ સમાજને શિખા ધારણ કરવા માટે પ્રેરણા દઈ રહી છે. સ્મૃતિકારોએ પણ કહ્યું છે કે :- ‘સદોપવીતિના ભાવ્યં સદા બદ્ધશિખેન ચ । વિશિખો વ્યુપવીતશ્ચ યત્કરોતિ ન તત્કૃતમ્ ।।’ અર્થાત્ સદા જનોઈ અને બાંધેલી શિખા રાખવી. અને જો જનોઈ અને બાંધેલી શિખા ન રાખે તો તેણે કરેલું તમામ ધાર્મિક કાર્ય નિષ્ફળ જાય છે.

હરિવંશપુરાણમાં એક કથા આવે છે. જેનાથી આપણને જ્ઞાન થાય છે કે, શિખા ન કેવળ જ્ઞાનશક્તિને ઉત્પન્ન કરે છે. પરંતુ બળ, પરાક્રમ અને તેજની સાથે પણ તેનો ગાઢ સંબંધ છે. કહેવાય છે કે મહર્ષિ વસિષ્ઠનો સગર નામનો એક વિશ્વવિજયી શિષ્ય હતો. તે સગરના પિતાને પશ્ચિમ દેશના કેટલાક રાજાઓએ મળીને મારી નાંખ્યા. સગરે પિતાના મૃત્યુનો બદલો લેવા પ્રતિજ્ઞા કરી. અને એ રાજાઓનો વિનાશ કરવાનો આરંભ કર્યો. તે રાજાઓ વ્યાકુળ થઈને મહર્ષિ વસિષ્ઠનું શરણું સ્વીકાર્યું. અને એમને પ્રાણરક્ષાની પ્રાર્થના કરી. વસિષ્ઠએ એમને અભયદાન આપ્યું અને સગર રાજાને બોલાવીને રાજાઓને મારવાની ના પાડી. ત્યારે સગર રાજાએ કહ્યું : “મેં એ રાજાઓને મારી નાખવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે. માટે હું ધર્મસંકટમાં મૂકાયો છું. જો ન મારું તો મારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થાય અને મારું તો ગુરુની આજ્ઞા લોપાય. હવે આપ જ બતાવો કે હું શું કરું?” ત્યારે મહર્ષિ વસિષ્ઠએ વિચારીને કહ્યું : “તે રાજાઓને શિખાની સાથે મુંડન કરીને છોડી દે.” ત્યારે સગર રાજાએ તેમને શિખા સહિત મુંડન કરીને છોડી મૂક્યા. આ જોઈને લોકોને આશ્ચર્ય થયું કે, શિખા છેદન પછી તે રાજાઓ બિલકુલ પ્રભાવશૂન્ય અને નિર્જીવ થઈ ગયા હતા. આવી રીતે સગર રાજાએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી અને ગુરુની આજ્ઞા પણ પાળી.

અહીં સારાંશ એ છે કે, શિખા વિજ્ઞાન જાણવાવાળા મહર્ષિઓની દૃષ્ટિએ શિખાછેદન મૃત્યુથી ઓછું સમજતા ન હતા. એટલા માટે જ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ પણ સંતોના નિઃસ્નેહી વર્તમાનમાં નિરુપતા ‘શ્રી સત્સંગિજીવન’ ગ્રંથમાં કહે

છે : ‘શિખાએ રહિત મુંડન કરાવે.’ (૪/૬૫/૩૦)

બુદ્ધ પરાશર સંહિતામાં સ્પષ્ટ આજ્ઞા છે કે, મસ્તક પર શીખા અને વામસ્કન્ધ પર જનોઈ વિના જે કંઈ ધર્મ-કર્મ કરવામાં આવે છે તે સઘળા નિષ્ફળ થઈ જાય છે. શિખાસૂત્રવિહીન વ્યક્તિને વેદાધ્યયન, યજ્ઞયાગ અને અન્ય ધર્મ-કર્મ કરવાનો અધિકાર નથી.

નોંધ :- શિખાનું સવિશેષ મહત્ત્વ સમજવા માટે વાંચો : ચિંતન અંક, સપ્ટેમ્બર તથા ઓક્ટોમ્બર ૨૦૧૧. ડાઉનલોડ માટે ક્લિક કરો :- <http://www.sardharkatha.com/swaminarayn-chintan-magazine/>

❖ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું ચૌલ સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર :

પ્રાપ્તે તૃતીયે વર્ષેઽથ પિતા ચૌલમકારયત્ ।

પુત્રસ્યાતિવિનીતસ્ય વૃદ્ધેભ્યોઽપ્યતિધીમતઃ ॥

શુક્રસ્ય કૃષ્ણપદ્મ્યાં ધિષણે વાસવે ચ મે । આહૂય વૈદિકાન્ વિપ્રાંસ્તચ્ચકાર યથાવિધિ ॥

ત્રીજા વર્ષનો આરંભ થતાં ધર્મદેવે અતિ વિનય સંપન્ન તેમજ જ્ઞાનવૃદ્ધ અને વયોવૃદ્ધ પુરુષોના કરતાં પણ મહા બુદ્ધિશાળી પુત્ર શ્રીહરિનો ચૌલકર્મ સંસ્કાર કરાવ્યો. જેઠ વદિ પાંચમના ગુરુવારે તેમજ ધનિષ્ઠા નક્ષત્રમાં વૈદિક વિપ્રોને આમંત્રણ આપી ધર્મદેવે ચૌલકર્મ સંસ્કારનો વિધિ કરાવ્યો. તેમાં પ્રથમ ધર્મદેવે મંગળ સ્નાન કર્યું. પછી માતૃકાઓનાં પૂજનપૂર્વક નાંદીશ્રાદ્ધ અને પુણ્યાહવાચન કર્મ બ્રાહ્મણો પાસે કરાવ્યું.

પછી પોતાના કુળપરંપરાગત ધર્મને જાણનારા ધર્મદેવે ‘સભ્ય’ નામના અગ્નિનું સ્થાપન કર્યું. અને સર્વ પ્રકારના વિધિને જાણનાર બ્રાહ્મણના કહેવા પ્રમાણે ‘પાત્રાસાદન’ નામનું કર્મ કર્યું. ધર્મદેવે અગ્નિદેવની જમણી બાજુએ સાત સાત દર્ભોથી બનાવેલ ત્રણ પૂળીઓ સ્થાપન કરી તથા ડાબા ભાગમાં લાલ વર્ણના બળદનું છાણ વગેરે સ્થાપિત કર્યું. ધર્મદેવે વ્યાહતિહોમાદિ કરીને લોહના સજૈયાથી શ્રીહરિના મસ્તક પરના અગ્ર ભાગના કેશનું છેદન કર્યું.

ત્યાર પછી ધર્મદેવે પોતાના કુળાચાર પ્રમાણે વાળંદ પાસે શ્રીહરિનાં માથેથી શિખાએ સહિત સમગ્ર કેશ ઉતારાવ્યા અને ગાયોનાં દાન વગેરે સત્કાર્યો કર્યા. ખૂબ ધી અને સાકર મિશ્રિત કેરીનો રસ વગેરે ભોજન પ્રેમથી જમાડી સેંકડો બ્રાહ્મણોને તૃપ્ત કર્યા. ત્યારબાદ પોતાનાં સંબંધી જનો, નગરના બીજા જનો અને અતિથિઓને પણ પ્રેમથી ભોજન કરાવ્યાં. સમગ્ર છપૈયાવાસી નરનારીઓ વગેરેને જમાડવા આદિક અનેક ક્રિયાઓમાં ઓતપ્રોત મનથી જોડાયેલા ભક્તિદેવીને પોતાનાં પ્રાણપ્રિય પુત્ર શ્રીહરિની સંભાળ લેવાનો પણ તે દિવસે અવકાશ પ્રાપ્ત ન થયો. ભક્તિદેવી શ્રીહરિને રમાડવા માટે કિશોર અવસ્થાવાળા બાળ સખાઓના હાથમાં સોંપીને પોતે અભ્યાગતો અર્થાત્ અનેક ગામોથી આવેલ પોતાનાં સંબંધિની જે સ્ત્રીઓ, તેમની

ભોજનાદિકથી સંભાવના કરતા હતા.

ભોજન કરી સર્વે બાળકો ઘનશ્યામ બાળપ્રભુને ખૂબજ પ્રેમથી સાથે લઈ તેમને રમાડતા રમાડતા દિવસના અંતિમ સમયે છપૈયાથી પૂર્વ દિશામાં ગયાં. જ્યાં અનેક પ્રકારનાં વૃક્ષોની પંક્તિઓથી શોભતો આંબાનો બગીચો હતો, ત્યાં તેઓ આવ્યાં. વૃક્ષોને નિહાળી બાળકો પ્રસન્ન થયાં. તથા રસાળ વૃક્ષો પરથી પડેલાં ફળોનું ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં. આ રીતે બાળકો ફળોનું ભક્ષણ કરી ખેલકૂદ કરતાં હતાં તેવામાં સૂર્યનારાયણે અસ્ત થવાની તૈયારી કરી. પરંતુ કીડામાં આનંદમગ્ન બનેલા બાળકોને તેનો ખ્યાલ રહ્યો નહિ. બાળ સખાઓ બગીચામાં ખેલકૂદ કરતા હતા અને મધુર રસવાળાં ફળોનું ભક્ષણ કરતા હતા. તેવામાં સૂર્યનારાયણ અસ્ત થયા. ચારે તરફ અંધકારનું સામ્રાજ્ય છવાયું. તે સમયે ‘પોતે શ્રીહરિને મારવા મોકલેલી કૃત્યાઓનું સામર્થ્ય વ્યર્થ ગયું છે.’ એમ જાણતો સ્વયં સર્વ દૈત્યોનો ગુરુ કાલીદત્ત નામનો અસુર ત્યાં તત્કાળ આવ્યો. તેણે બાળકોને મોહ ઉપજાવે તેવો વેષ ધાર્યો હતો. તે મહા માયાવી હતો. શત્રુને મારવાના અવસરની રાહ જોઈને બેઠો હતો. ભક્તિનંદન ભગવાન શ્રીહરિને મારવાની ઈચ્છાથી તે બાળકો સાથે રમવા લાગ્યો. બાળકો સાથે ખેલકૂદ કરતો કાલીદત્ત પોતાનાં વક્ર અને લાલ નેત્રોથી બાળકોને ડરાવવા લાગ્યો. શ્રીહરિને પકડવાની ઈચ્છાથી વેગપૂર્વક તેમની નજીક આવ્યો. શ્રીહરિને પકડવા તેણે બે હાથ લાંબા કર્યા પણ તે બાળક શ્રીહરિને પ્રલયકાળના અગ્નિ સમાન જોઈને તેમની સામે મીટ માંડીને જોવા પણ સમર્થ ન થયો.

મંત્રતંત્રના ઉપાસક અને દુરાગ્રહી કાલીદત્તે ‘શ્રીહરિનો પરાભવ કરવો શક્ય નથી’ એમ જાણ્યું તેથી શ્રીહરિને મારવા આસુરી માયા પ્રવર્તાવી. બહુ સમયની સાધનાથી સિદ્ધ કરેલા મંત્રના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલી આસુરી માયા ઉત્તરોત્તર વધવા લાગી. મનુષ્યોના મનમાં અતિશય ત્રાસ ઉપજાવવા લાગી. પ્રચંડ વેગવાળો તીક્ષ્ણ વાયુ વાવા લાગ્યો અને વૃક્ષોને ધરાશાયી કરવા લાગ્યો. આકાશ વાદળાંઓની ઘટાઓથી છવાયું તેમજ વીજળીના ઝબકારા થવા લાગ્યા.

અત્યંત ગર્જના કરતાં વાદળાંઓ મોટી ધારાએ વરસવા લાગ્યાં. ઓચિંતો મહા ઉત્પાત સર્જાયો હોય ને શું? એવો આ સમય મનુષ્યોને ભયાનક લાગવા માંડ્યો. વાવાઝોડા સહિત અતિવૃષ્ટિથી અનેક તોતીંગ વૃક્ષો ધરાશાયી બન્યા. જેનાથી સેંકડો પશુપક્ષીઓ મરણને શરણ થયા. ઘાટામેઘની ઘટાથી ચારે તરફ ગાઢ અંધકાર ફેલાયો. તેને કારણે કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાને કે અન્યને પણ જોવા સમર્થ ન થયા.

આ સમયે કિશોરાવસ્થાનાં બાળકોએ શ્રીહરિને રડવાનાં સ્વભાવ રહિત હોવાથી ભૂમિ ઉપર બેસાડેલાં હતા. અને તેઓ બાળપ્રભુ શ્રીહરિને હાસ્ય કરાવતા કરાવતા પોતપોતાની રુચિ અનુસાર ખેલતા હતા. તેવામાં અકસ્માત થયેલી અતિવૃષ્ટિથી આકુળવ્યાકુળ થઈ બાળકો ગભરાઈ ગયાં. તેમનાં વસ્ત્રો

ભીંજાઈ ગયાં. શરીર કંપવા લાગ્યા. અતિવાયુ અને અતિવૃષ્ટિનો હમણાં (આજ ક્ષણમાં) અથવા બે ઘડીમાં વિરામ થશે એમ પ્રતીક્ષા કરતાં તે બાળકો એક વૃક્ષની ઓથે ઊભા રહ્યા.

ક્ષણે ક્ષણે વૃદ્ધિ પામતો અતિ દુઃસહ પવન અને વરસાદ જ્યારે વિરામ ન પામ્યા ત્યારે બાળકો ચિંતા અને ભયથી આકુળવ્યાકુળ થયા. સંભ્રાન્તચિત્ત બનેલા બાળકો જે વૃક્ષની નીચે શ્રીહરિને પ્રથમ બેસાડ્યા હતા તે વૃક્ષને ભૂલી ગયા, અને તેમને બીજે સ્થળે શોધવા લાગ્યા. સર્વે બાળકો ભયથી ગદ્ગદિત વાણીથી હે હરિ! હે કૃષ્ણ! હે હરિકૃષ્ણ! હે નીલકંઠ! આ પ્રકારે નામ લઈને વાણીથી ઊંચા સ્વરથી બાળપ્રભુને બોલાવવા લાગ્યા.

પ્રચંડ વાયુ અને અતિવૃષ્ટિથી થતા ભયાનક શબ્દોના ધ્વનિમાં શ્રીહરિ બાળકોના શબ્દો સાંભળી ન શક્યા. તેમજ બાળકો પણ શ્રીહરિના શબ્દો સાંભળી ન શક્યા. તે તે સ્થળે શ્રીહરિને નહિ જોવાથી બાળકો રડવા લાગ્યા. તેમની ધીરજ ચાલી ગઈ. તેમનું મન ચિંતાથી વ્યાકુળ થયું. તેમની ચેતના (ઉત્સાહ શક્તિ) હણાઈ ગઈ. અરે! ભાગ્યહીન આપણે આ શું કર્યું? અરે! દ્વિજરાજ ધર્મદેવના પુત્રને આપણે શા માટે અહીં લાવ્યા? ગામમાં જઈ લોકોને આપણે શું ઉત્તર આપીશું? ધર્મ અને ભક્તિદેવીને આપણે શું મુખ દેખાડીશું?

આ પ્રકારની ચિંતા અને ભયથી તેમનાં મન આકુળવ્યાકુળ થયાં. તેમનાં શરીર કંપવા લાગ્યાં. એમના દુઃખનો કોઈ પાર ન રહ્યો. તેથી ઘણાક બાળકો મૂર્છિત બની ગયા. પરંતુ બાળ મૂર્તિ શ્રીહરિ તો ‘કાલીદત્તે આ માયા પોતાનાં નાશ માટે સર્જી છે.’ એવું જાણતા હોવા છતાં આત્મદૃષ્ટિવાળા-અચલમૂર્તિ-પ્રભુ સ્વયં લેશમાત્ર પણ ક્ષોભ પામ્યા નહિ. અને અચલ પર્વતની પેઠે, પ્રથમની જેમ ત્યાં જ સ્થિર બેસી રહ્યા.

પ્રબળ પવનના આઘાતથી વિશાળ આંબાનું વૃક્ષ, હિમાલય પરથી પડતી શિલાની માફક તત્કાળ બાળમૂર્તિ ભગવાન શ્રીહરિ ઉપર પડ્યું. તે વૃક્ષનાં મૂળિયાં ઊખડી ગયાં. પડેલું તે મહાવૃક્ષ પોતાનાં વક્રભાગમાં શ્રીહરિને અવકાશ આપી તેમનાં માટે વાયુ અને વરસાદનું નિવારણ કરનાર છત્ર સ્વરૂપે થયું.

કાલીદત્તનો સંહાર :- કાલીદત્તે પડેલા મહાવૃક્ષની નીચે પણ શ્રીહરિને જીવતા રહેલાં જોયા તેથી ફરીથી પણ તેમને પકડવા બે હાથ લાંબા કર્યા. તેવામાં શ્રીહરિની દૃષ્ટિમાત્રથી જ મોહ પામીને તે અસુર ભ્રાન્તિથી વિહ્વળ (ગાંડો) થયો. અને જાણે ભૂતનો પ્રવેશ થયો હોય તેમ અરણ્યને વિષે આમતેમ ભમવા લાગ્યો. ભયથી વ્યાકુળ બનેલા બાળકો વીજળીના પ્રકાશમાં ઊંચે અથડાતા, નીચે પડતા અને આમતેમ ભમી રહેલા કાલીદત્ત અસુરને જોવા લાગ્યા.

વાયુના આઘાતથી તે ક્ષણે પડતા; અને પૂર્વે પડી ગયેલા આમ્રવૃક્ષની સાથે અથડાઈ અથડાઈને કાલીદત્ત અસુરનું શરીર ઘવાયું. તેમાંથી નીકળતા રુધિરને કારણે લાલ કેસૂડાંથી ખીલેલા ખાખરાના વૃક્ષ જેવો જણાતો તે અસુર તે જ ક્ષણે મરણને શરણ

થયો. મહા બુદ્ધિમાન શ્રીહરિએ શસ્ત્ર વિના પણ માત્ર પોતાની ઈચ્છાથી પ્રકટ કરેલા મહા પ્રતાપથી કાલીદત્તનો વિનાશ કર્યો.

કાલીદત્તના મરણથી વાયુ અને વરસાદ ધીરે ધીરે શાંત થયા. બગીચામાં મૂર્છિત થયેલા બાળકો ફરી સચેતન થયા. આ બાજુ છપ્પૈયાને વિષે, સાયંકાળ થવા છતાં પોતપોતાનાં બાળકો ઘેર આવ્યા નહિ. તેથી ધર્મ, ભક્તિ અને અન્ય બ્રાહ્મણાદિજનો રાત્રિના સમયે ચારે બાજુ શોધખોળ કરવા લાગ્યાં. ધર્મભક્તિ વગેરે જનોએ સર્વત્ર પ્રચંડવાયુ, વીજળીના કડાકા અને અતિવૃષ્ટિને જોયાં પણ પોતાના પુત્રોને ક્યાંય જોયા નહિ તેથી સંભ્રાન્ત મનવાળા તેઓ પોતાના અંતરમાં અત્યંત ઉદ્વેગને પામ્યા. પુરુષોનાં ડાબાં અંગ અને સ્ત્રીઓનાં જમણાં અંગ ફરકવા લાગ્યાં. આ પ્રકારના અપશુકનથી ધર્મ, ભક્તિ વગેરે સંબંધીજનો ‘પુત્રોને જરૂર કંઈક અનિષ્ટની પ્રાપ્તિ થઈ છે’ એમ પોતાના મનમાં માનવા લાગ્યાં. અતિ પવન અને અતિવૃષ્ટિ હતી. તથા ચારે તરફ ગાઢ અંધકાર છવાયો હતો અને વિશેષે કરીને પુત્રના દુઃખે સર્વે દુઃખી હતાં. તેથી ધરણી પર જ્યાં ત્યાં ઢળી પડ્યાં. રાત્રિનો પ્રથમ પ્રહર પૂરો થયો ત્યારે પવનનો વેગ શાંત થયો તેમજ વૃષ્ટિ વિરામ પામી. આ સમયે પરમાત્મા શ્રીહરિની ઈચ્છાથી ધર્માદિક સર્વે મૂર્છામાંથી જાગ્રત થયાં. સર્વેનાં મન ચિંતાતુર હતાં. તેથી કાયનાં ફાનસો અને મોટી મોટી મશાલો પ્રગટાવીને જ્યાં બાળકો રમતાં હતાં તે બગીચામાં જવા માટે ચાલી નીકળ્યા. કેટલાકે હાથમાં ઢાલ, તલવાર કે ધનુષબાણ ધાર્યાં હતાં. કેટલાકે હાથમાં લાકડીઓ લીધી હતી. સર્વે ગ્રામજનો હે પુત્ર! હે પુત્ર! એમ સાદ પાડતાં પાડતાં ચાલ્યાં જતાં હતાં. ધર્મદેવ પુત્રવિયોગની પીડાથી માર્ગને વિષે ચાલવામાં અશક્ત બન્યા તેથી બંધુજનોએ તેમના બન્ને હાથ ઝાલ્યા હતા. ધર્મદેવનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર વારેવારે શરીર પરથી ખસી જતું હતું, તેને ફરીથી શરીર પર વીંટાળતા હતા. એમના પ્રાણ કંઠમાં આવી ગયા હતા. તેમના કેશ વિખરાઈ ગયા હતા. આવી સ્થિતિમાં ધર્મદેવ પોતાનાં મનને અસુરોનાં શત્રુ ભગવાન શ્રીહરિનાં સ્વરૂપમાં રાખી ધીરે ધીરે ચાલવા લાગ્યા.

ભક્તિદેવીનું મુખ રાત્રિને વિષે સૂર્ય વિયોગથી કરમાયેલા કમળ સરખું ઉદાસ હતું. હે કૃષ્ણ! હે કૃષ્ણ! હે મારા બાળ! આ પ્રમાણે બોલતાં હતાં. બંને બાજુએ રહેલી સ્ત્રીઓએ ભક્તિદેવીના હાથ ઝાલ્યા હતા. શ્રીહરિકૃષ્ણ જ એમના પ્રાણ હોવાથી એ પ્રાપ્ત નહીં થતાં જાણે નિશ્ચેતન બન્યા હોય તેમ ચાલતાં હતાં. રામપ્રતાપભાઈ પોતાના નાના બંધુ શ્રીહરિ પ્રત્યે અતિશય સ્નેહ રાખતા હતા તેથી તે અતિશય દુઃખી થયા. તેમના અંતરમાં શ્રીહરિનો અત્યંત શોક હતો. શ્રીહરિના વિયોગથી વિવશ બનેલા તેઓ અતિશય રુદન કરતા હતા. એમનું શરીર કંપતું હતું. તેથી તેઓ પણ સમાન વયના સખાઓની સાથે માર્ગમાં ધીરે ધીરે ચાલતા હતા.

દિવ્યસ્વરૂપે ધર્મદેવની સમીપમાં જ વાસ કરતી તેમની શ્રદ્ધાદિ બાર પત્નીઓ દિવ્ય શરીરે તેમની આગળ આગળ

તીવ્ર વેગથી ચાલતી ચાલતી તત્કાળ તે બગીચામાં આવી. ત્યાં તેઓએ ભાંગેલા આમ્રવૃક્ષ નીચે પોતાના પુત્ર શ્રીહરિને જોયા. શ્રીહરિના દર્શન કરતાંની સાથે જ જેમનાં હેમકળશ સમાન સ્તનોમાંથી દૂધની ધારાઓ વહેવા લાગી છે એવી તે માતાઓ હર્ષપૂર્વક શ્રીહરિની સમીપમાં આવી. તેમનાં શરીરને અતિશય કંપતું જોઈને તે માતાઓએ બાળક શ્રીહરિને ઉઠાવી સ્નેહથી બોળામાં પધરાવ્યા અને પ્રેમથી તેમને પોતાનું સ્તનપાન કરાવવા લાગી. માતાઓનો પોતાને વિષે પ્રેમ જોઈ ભગવાન શ્રીહરિ પણ તેમની પ્રસન્નતાને અર્થે તે જ ક્ષણે બાર સ્વરૂપે પ્રગટ થયા અને તેઓનું અમૃત કરતાં પણ અધિક મધુર પયોરસનું સ્તનપાન કરવા લાગ્યા. બધીજ માતાઓ એમ જ માનતી હતી કે ‘શ્રીહરિ મારા જ બોળામાં બિરાજે છે, પણ બીજે નથી.’ પુત્ર ભાવથી પરમાત્માને સ્તનપાન કરાવી સર્વે માતાઓ પૂર્ણકામ બની. કારણ કે ભગવાન શ્રીહરિ પોતાને વિષે પ્રેમવાળા ભક્તજનોના કલ્પવૃક્ષ સમાન છે.

ત્યારબાદ સર્વે ગ્રામજનો બાળકોને શોધતાં શોધતાં ત્યાં આવ્યા. તેમની આંખોમાં અશ્રુ વહેતાં હતાં. ગ્રામજનો મૂર્છાવસ્થામાંથી જાગ્રત થઈ અતિશય રુદન કરતાં કરતાં તેઓ પોતાના બાળકોને મળ્યા. જીવિત પુત્રોને પામી ગ્રામજનો ચિંતારહિત થયા. અને પોતાના બાળકોને પૂછવા લાગ્યા કે ધર્મનંદન ક્યાં છે? ત્યારે બાળકો કહેવા લાગ્યા કે રમાડવા માટે અમે ધર્મપુત્રને આ વૃક્ષની નીચે બેસાડ્યા હતા પણ અત્યારે તે ત્યાં જોવામાં આવતા નથી. બાળકોનું વજ્રપાત સમાન વચન સાંભળી સર્વે જનો અતિશય દુઃખી થયા અને અત્યંત આકંઠ કરવા લાગ્યા. તથા ચારે તરફ શ્રીહરિને શોધવા લાગ્યા.

તે સમયે ધર્મદેવનાં શ્રદ્ધાદિ પત્નીઓ વૃક્ષ નીચે પોતાના હાથથી સ્વચ્છ કરેલ ભૂમિમાં શ્રીહરિને પધરાવીને કોઈ મનુષ્ય ન જાણી શકે એ રીતે ત્યાંથી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ. સુંદરી મામી બગીચામાં શ્રીહરિને શોધતાં હતાં તેવામાં અચાનક તેમની નજર શ્રીહરિ ઉપર પડી. શ્રીહરિ નિર્ભયપણે સ્વસ્થ થકા બેઠા હતા. તેમને જોઈને મામી, ‘ઘનશ્યામ મને મળ્યા.’ ‘ઘનશ્યામ મને મળ્યા.’ એમ મોટેથી બૂમો પાડવા લાગ્યાં. પછી તેમણે શ્રીહરિને પોતાના હાથથી લઈને ભક્તિમાતાને અર્પણ કર્યા. તે સમયે ભક્તિમાતાએ હર્ષપૂર્વક કંઠનું મહામૂલ્ય આભૂષણ સુંદરી મામીને ભેટ આપ્યું. પ્રાણસમા પુત્રને પામી માતાએ હૃદય સરસા ચાંપ્યા. તેમના સ્તનમાંથી દૂધની ધારા વહેવા લાગી. પોતાના પુત્રને નવો જન્મ પ્રાપ્ત થયો છે એમ માનતાં ભક્તિદેવી શ્રીહરિને પ્રેમથી સ્તનપાન કરાવવા લાગ્યાં. ધર્મ, રામપ્રતાપભાઈ, સંબંધીજનો અને ગ્રામજનો, અંગોમાં કોઈ પણ પ્રકારની ઈજા નહિ પામેલા શ્રીહરિને પામી અત્યંત પ્રસન્ન થયા. ત્યારબાદ ગ્રામજનોએ નીચે પડેલા અસુરને જોયો અને ભયભીત થયા. તેમજ બાળકોને પૂછવા લાગ્યા કે આ કોણ મૃત્યુ પામ્યું છે? ત્યારે બાળકો કહેવા લાગ્યા કે, અમને ડરાવતો અને વિકરાળ નેત્રોવાળો આ અસુર ક્રોધથી લાંબા હાથ કરી શ્રીહરિને

પકડી તેમને મારવા ઈચ્છતો હતો. તેવામાં શ્રીહરિએ તેના ઉપર કરડી દૃષ્ટિ કરી. તેથીજ આમતેમ ભમતો, અથડાતો તે અસુર મૃત્યુ પામ્યો છે. તેમાં કોઈ જાતનો સંશય નથી.

બાળકોનાં વચન સાંભળી ભયપૂર્વક વિસ્મય પામેલા ધર્મદેવ વગેરે ગ્રામજનો કહેવા લાગ્યા કે ‘આ પાપી એના પાપે મર્યો’ એ બહુ સારું થયું. સર્વે છપ્પૈયાવાસીઓનાં મનમાં અતિશય આનંદ થયો. સર્વે આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થયાં. અને ચંદ્રોદય થતાં ગામમાં પાછા આવ્યાં. બાળકોનું વચન સાંભળી ધર્મ અને ભક્તિદેવી મનમાં ભગવાનનું સ્મરણ કરવા લાગ્યાં. તેવામાં પરમાત્માની ઈચ્છાથી તેમને આ પ્રકારનું જ્ઞાન થયું કે ‘આ મૃત્યુ પામ્યો તે પુરુષ અસુરગુરુ કાલીદત્ત છે. પૂર્વે આ અસુરે અનેક ઉપદ્રવ કરી આપણને વારંવાર પીડા આપી છે. આ બાળક જણાતા હરિ પણ કોઈ સામાન્ય પ્રાકૃત શરીરધારી માણસ જેવા નથી પરંતુ પૂર્વે જે નારાયણઋષિરૂપે અવતર્યા હતા એજ આ મનુષ્યનાટકને ધરનારા સ્વયં શ્રીવાસુદેવ પુરુષોત્તમ છે. આ પરમાત્માએ જ આપણને વૃંદાવનમાં વરદાન આપ્યું હતું તેને સફળ કરવા માટે જ તેઓ પૃથ્વી પર આપણા ભવનમાં આપણે ત્યાં પ્રગટ થયા છે.

આ જ પરમાત્માએ પ્રસન્ન થઈ દુષ્ટ મતિવાળા અસુર શત્રુઓનો વિનાશ અને આપણું રક્ષણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે. તે હેતુથી આપણે ત્યાં પુત્ર સ્વરૂપે પ્રગટેલા શ્રીહરિએ જ આ મહા માયાવી અસુરગુરુનો વિનાશ કર્યો છે. નહિતર આવા મહાબળવાન અસુરનો નાશ કરવા કોણ સમર્થ થાય ? આ અસુરના બળથી જ સર્વે દાનવો બળવાન થયા છે અને આના મોતથી સર્વે અસુરોનાં મોત નિશ્ચય થયેલાં જ છે.

પૃથ્વી પર આ કાલીદત્ત સર્વે અસુરોનું મૂળ છે. મૂળના વિનાશથી શાખાનો વિનાશ નિશ્ચિત થયેલો જ છે. અરે! આશ્ચર્યની વાત એ છે કે શસ્ત્ર ધારણ કર્યા વિના પણ બુદ્ધિમાન પુત્રસ્વરૂપી આ પરમાત્માએ બાલ્યાવસ્થામાં જ દૈત્યરાજ કાલીદત્તનો વિનાશ કર્યો. તો આગળ જતાં આ બાળક શું નહિ કરે ? પૃથ્વી પર આ બાળક જ આપણું પોષણ કરશે. હવે આપણે

અને આપણાં સંબંધીઓ સર્વે નિર્ભય બન્યાં. અહો ! આ દયાના સિંધુ ભગવાનની ભક્તવત્સલતાનું વર્ણન આપણાથી કેમ થઈ શકે ? આ પ્રમાણે કહી ઉત્સુક હૃદયવાળાં માતાપિતાએ બાળસ્વરૂપ શ્રીહરિને દૃઢ આલિંગન કર્યું અને તેઓ અતિશય સુખના સિંધુમાં ગરકાવ થયાં.

બાળ શ્રીહરિ સ્વભાવથી અતિશય રમણીય તો હતા જ, પણ ચૌલકર્મ સંસ્કારવિધિ કરવાથી જેમ ખાણમાંથી નીકળેલા તેજસ્વી નીલમણિ (હીરા)ને સરાણ ઉપર ચઢાવવાથી અધિક શોભે તેમ સવિશેષ શોભવા લાગ્યા.

ભવભયને હરનાર શ્રીહરિનું આ ઉદારચરિત્ર મેં તમને સંભળાવ્યું. જે કોઈ પુરુષ આ ચરિત્રનું ગાન કરશે અને સાંભળશે તેને દુર્લભ એવી ત્રિવર્ગ (ધર્મ, અર્થ અને કામ) રૂપ ભુક્તિએ સહિત મુક્તિ (મોક્ષ) સહેજે પ્રાપ્ત થશે.

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૨૫-૨૫)

❖ બાળપ્રભુ શ્રી ઘનશ્યામનું ચૌલકર્મ સમયે અલૌકિક દિવ્ય લીલાચરિત્ર :- ભક્તિમાતા ઘનશ્યામને ખોળામાં લઈને પૂર્વ દિશા તરફ બેઠાં. અમઈ વાળંદ અસ્ત્રો કાઢીને ઘનશ્યામના વાળ ઉતારવા લાગ્યો. અડધી હજામત થઈ ત્યાં તો ઘનશ્યામ અદૃશ્ય થઈ ગયા. ઘનશ્યામ સૌને ભક્તિમાતાના ખોળામાં બેઠેલા દેખાય પણ અમઈ વાળંદને ન દેખાય. આથી વાળંદ ગભરાઈ ગયો. અસ્ત્રો હાથમાં સ્થિર રહી ગયો. આ જોઈને ભક્તિમાતા બોલ્યાં, “આમ બેસી શું રહ્યો છે ? હજામત પૂરી કર.” અમઈએ ધૂજતે હાથે જવાબ આપ્યો, “શું કરું માતાજી ? મને ઘનશ્યામ દેખાતા જ નથી તો હજામત કેવી રીતે પૂરી કરું ?” આ સાંભળી ભક્તિમાતાએ ઘનશ્યામને કાનમાં કહ્યું, “અડધી હજામત કરેલું મોઢું સારું ન લાગે. માટે હજામત પૂરી કરાવી લો. અમઈને દર્શન આપો.”

ત્યારે ઘનશ્યામે ફરીથી અમઈ સામે દૃષ્ટિ કરી એટલે અમઈને ઘનશ્યામ દેખાયા. અમઈએ હજામત પૂરી કરી. તેને થયું કે નક્કી આ બાળક ભગવાન જ છે. તેથી તે ઘનશ્યામને પગે લાગીને આશીર્વાદ લઈને પોતને ઘેર ગયો.

૧૧. યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર

ઉપનયન સંસ્કાર હિન્દુ ધર્મનો અતિ મહત્વનો સંસ્કાર છે. આ સંસ્કાર કર્યા બાદ જ વ્યક્તિ દ્વિજત્વને પ્રાપ્ત કરે છે, એટલે કે વેદાધ્યયન અને યજ્ઞકર્મ કરવા અધિકારી બને છે. યજ્ઞોપવીત જેને ‘ઉપનયન, ઉપવીત, જનોઈ, મોંજીબંધ’ વગેરે નામોથી

પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે અત્યંત પવિત્ર છે. હિન્દુ ધર્મના શાસ્ત્રો પ્રમાણે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણના લોકોને આ સંસ્કારના અધિકારી ગણવામાં આવ્યા છે. યજ્ઞોપવીત અથવા ઉપનયન સંસ્કાર બૌદ્ધિક વિકાસ માટે સર્વાધિક

મહત્વપૂર્ણ છે. આ સંસ્કારના માધ્યમથી વ્યવહારિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિઓ સ્થપાય છે.

‘માતુરગ્રેડધિજનનં દ્વિતીયં મૌઙ્ગિબન્ધને ।’ - અર્થાત્ વ્યક્તિનો પહેલો જન્મ માતાના ઉદરમાંથી થાય છે, જ્યારે યજ્ઞોપવીત ધારણ કરવાથી વ્યક્તિનો બીજો જન્મ થાય છે. માતાના ઉદરમાંથી જન્મ થાય છે ત્યારે જન્મોજન્મના સંસ્કારો શરીર-આત્મા ઉપર હાવી રહેતા હોય છે. જ્યારે યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર દ્વારા એ ખરાબ સંસ્કારોનું માર્જન કરી શુભ સંસ્કારોને સ્થાયી બનાવાય છે. માટે યજ્ઞોપવીત ધારણ કરનારને દ્વિજ કહેવાય છે.

‘ઉપનયન’ શબ્દનો અર્થ - ઉપ = પાસે, નયન = લઈ જવું. ગુરુ પાસે લઈ જવાનો પ્રારંભ આ સંસ્કાર દ્વારા થાય છે, જેને બ્રહ્મચર્યાશ્રમનો પ્રારંભ ગણવામાં આવ્યો છે. વૈદિક સમયમાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશતા પહેલા વ્યક્તિ બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં રહી ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન અર્જન કરતો. વેદારંભ કરતા પહેલા યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર કરવો ફરજિયાત રહેતો. આ સંસ્કારનું મુખ્ય પ્રયોજન જ વિદ્યારંભ કરાવવાનું હતું. સામાન્ય રીતે યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર બાળકની આઠ વર્ષની ઉંમરે કરવામાં આવે છે. વૈદિક કાળમાં જે વ્યક્તિનો ધાર્મિક વિધિ અનુસાર યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર ન થયો હોય, એમને દ્વિજત્વથી પતિત મનાતો અને ધાર્મિક તથા સામાજિક વિશેષાધિકારથી વંચિત રખાતો. સંજોગોવશાત્ જેને બાળપણમાં યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર ન થઈ શક્યો હોય, એમને ચાલીસ વર્ષની ઉંમર સુધી આ સંસ્કાર આપી શકાય છે. ‘ગર્ભાષ્ટમેડબ્દે કુર્વિત બ્રાહ્મણસ્યોપનાયનમ્ । ગર્ભાદેકાદશે રાજો ગર્ભાત્તુ દ્વાદશે વિશઃ ।।’ અર્થાત્ બ્રાહ્મણને આઠ વર્ષે, ક્ષત્રિયને અગિયાર વર્ષે અને વૈશ્યને બાર વર્ષે યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર આપવાનું વિધાન છે.

યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર આપવાની વિધિ ભારે ધામધૂમથી ઉજવવામાં આવે છે. ઘરને શણગારવામાં આવે છે. આંગણમાં મંડપનું નિર્માણ કરવામાં આવે છે, દ્વાર ઉપર આસોપાલવના તોરણો બંધાય છે, મંગલ વાજિંત્રોના નાદ કરવામાં આવે છે. આ સમયે ઘરમાં ઉત્સવનો માહોલ ઊભો થાય છે.

યજ્ઞોપવીત સંસ્કારની પૂર્વ રાત્રિએ બાળકના શરીરે પીઠી ચોળવામાં આવે છે. સવારે માતા અને બાળક સાથે શિરામણ કરે છે. ત્યારબાદ શિખા રાખીને બાળકનું મુંડન કરવામાં આવે છે. સ્નાન કરાવી બાળકને કૌપીન ધારણ કરાવવામાં આવે છે. પ્રારંભિક વિધિ-વિધાન પૂરા થયા બાદ બાળક આચાર્ય-પુરોહિત પાસે જઈ વિદ્યાભ્યાસની ઈચ્છા વ્યક્ત કરે છે ત્યારે પુરોહિત બાળકને વસ્ત્ર અર્પણ કરી કટીમેખલા બાંધે છે. મેખલા ધારણ કર્યા પછી બાળકને જનોઈ પહેરાવવામાં આવે છે. એ પછી આચાર્ય-પુરોહિત વિદ્યાર્થીને આગળના કષ્ટમય જીવનને સૂચવતો પલાશનો દંડ અને મૃગયર્મ અર્પણ કરે છે. દંડ આપવા પાછળ વેદરક્ષા કરવાનું કર્તવ્ય પણ સમાયેલું છે.

ત્યારબાદ આચાર્ય-પુરોહિત બ્રહ્મચારીનો જમણો હાથ પકડી, તેમનું નામ પૂછી, અધ્યાપન માટે ગ્રહણ કરે છે. અગ્નિકુંડની પ્રદક્ષિણા કરી આચાર્ય-પુરોહિત ગાયત્રી મંત્રનો પ્રથમ ઉપદેશ

આપે છે. ગાયત્રી મંત્ર હકીકતે સૂર્યસ્તુતિનો મંત્ર હોવાથી અને સૂર્યનું બીજું નામ ‘સવિતા’ હોવાથી આ મંત્ર સાવિત્રીમંત્ર તરીકે ઓળખાય છે, અને જનોઈને ‘સાવિત્રી સૂત્ર’ પણ કહે છે.

મંત્ર ઉચ્ચારણ પછી યજ્ઞિય અગ્નિને પ્રદક્ષ કરી બ્રહ્મચારીના હસ્તે પ્રથમ આહુતિ અપાય છે. આજથી વિદ્યાર્થીજીવનનો પ્રારંભ થતો હોવાથી બ્રહ્મચારીના હાથમાં ભિક્ષાપાત્ર આપવામાં આવે છે અને બટુક માતા, કાકી, મામી, ફોઈ વગેરે પાસે ‘ભવતિ ભિક્ષાં દેહી’ કહી પ્રથમ ભિક્ષા માગે છે. આજથી બાળકના જીવનમાં એક નવા જ સોપાનનો પ્રારંભ થાય છે. બાળક, બાળક મટી બ્રહ્મચારી બને છે. યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર પ્રાચીન કાળમાં વિદ્યાર્થી જીવનના આરંભમાં થનાર એક મહત્વનો સંસ્કાર ગણાતો. આજથી બાળક પુરુષાર્થની સાધના-સોપાનો આપબળે ચઢવાના પાઠ શીખે છે. ગુરુ પાસે નિવાસ કરતો બ્રહ્મચારી ધર્મનું સ્વરૂપ સમજે છે, સ્વચ્છતા અને સદાચારનું શિક્ષણ મેળવે છે. ગુરુની નિશ્રામાં આરંભાયેલું શિક્ષણ એને સામાજિક કર્તવ્યોનો બોજ ઉઠાવવા તથા ધર્મપ્રધાન અર્થ તથા કામની સાધના માટે સક્ષમ બનાવે છે. યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર પછી જ વ્યક્તિ ત્રિકાલ સંધ્યા, દૈનિક સ્નાન, શરીરની શુદ્ધતા, વિવેકપૂર્ણ આહાર પ્રત્યે સજાગ બને છે. આજથી આત્માનુશાસન તથા ઈન્દ્રિયનિગ્રહ ફરજિયાત બને છે, તેમજ વૈયક્તિક તથા સામાજિક કર્તવ્યો પ્રત્યે સભાન બને છે.

વૈદિક કાળમાં યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એમ ત્રણેય વર્ણના દરેક સંતાનોને અપાતો, તેથી કુમાર અને કુમારી બંનેને જીવનઘડતર, સંયમ, સદાચારની તાલીમ મળતી. આગળ જતા કન્યાઓને આ સંસ્કારથી બાકાત રાખવામાં આવી. કુમારોમાંય આ સંસ્કાર કેવળ બ્રાહ્મણો પૂરતો સીમિત થઈ ગયો છે અને એમાં પણ આજે આ સંસ્કાર કેવળ સામાજિક રૂઢિના પાલન માટે જ કરવામાં આવે છે. જે પ્રસંગ ચાર-પાંચ દિવસનો હતો, તે થોડા કલાકોમાં પૂરો થઈ જાય છે અને કહેવા ખાતર ધારણ કરેલી જનોઈની મર્યાદા પણ સંપૂર્ણ જળવાતી હોય તેવું દેખાતું નથી.

જનોઈ શરીરનું એક અદ્ભુત રક્ષાકવચ છે. જનોઈની રચના પણ અદ્ભુત છે. ત્રણ દોરાથી બનેલી જનોઈનો દરેક દોરો બીજા ત્રણ દોરા દ્વારા બનેલો હોય છે. કુલ નવ દોરામાં સૂર્ય, ચંદ્ર, અગ્નિ, વાયુ વગેરે નવ દેવોનું આહ્વાન કરવામાં આવે છે. એ નવ દોરાને વિધિપૂર્વક ત્રણ દોરામાં ભેગા કરી ત્રણેમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવજીનું આહ્વાન કરવામાં આવે છે. ભેગા થયેલા ત્રણ દોરાને પોતપોતાના ગોત્ર-પ્રવર વગેરેની પરંપરાનુસાર એક, ત્રણ કે પાંચ બ્રહ્મગ્રંથિ (ગાંઠ) મારવામાં આવે છે. આ રીતે બ્રહ્માંડના સર્વ અધિપતિઓથી રક્ષાયેલી જનોઈ પહેરનાર મલિન તત્ત્વોથી રક્ષાયેલો રહે છે.

જનોઈમાં મુખ્ય ત્રણ દોરા અંતર્ગત નવ સૂત્રો (તંતુ) હોય છે. નવ દેવો સર્વ કાર્યોની સાક્ષીમાં રહે અને અશુભ થકી રક્ષા કરે તેવો યજ્ઞોપવીત ધારણનો મર્મ છે. જનોઈના નવ તાંતણા ત્રણ-ત્રણમાં ગૂંથી, ત્રિસૂત્રી બનાવીને તેની ગાંઠ મરાય છે. આ ત્રિસૂત્રી અને ગ્રંથિ (બ્રહ્મગાંઠ) એટલે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ

એ ચારેય વેદ, જનોઈ દ્વારા આ રીતે ધારણ કરાય છે, જે વેદાભ્યાસ તરફ વળવાની પ્રેરણા આપે છે.

જનોઈમાં રહેલા નવ દોરા પ્રેમ, માધુર્ય, સરળતા, પવિત્રતા, બ્રહ્મપરાયણતા, ઉદારતા, શિષ્ટાચાર, સત્સંગ, આળસનો ત્યાગ એમ નવ સદ્ગુણ ધારણ કરવાની પણ પ્રેરણા આપે છે. આ ઉપરાંત જનોઈના ત્રણ દોરા સત્ત્વ-રજ-તમ એ ત્રણ ગુણ; શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસુ એ ત્રણ ઋતુ; બાળ, યૌવન અને જરા એ ત્રણ અવસ્થા; બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ અને વાનપ્રસ્થ એ ત્રણ આશ્રમ; સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ શરીર; જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા વગેરે ત્રિગુણાત્મક આ જગતથી પર થઈ ગુણાતીત થવાની પ્રેરણા આપે છે. યજ્ઞોપવીત ધારણ કર્યા પછી શાસ્ત્રીય વિધિ-વિધાન તથા નિયમોનું અવશ્ય પાલન કરવું જોઈએ. યજ્ઞોપવીતની પૂર્ણરૂપે મર્યાદા જળવાઈ રહે, તો એ અવશ્ય આપણી સર્વ પ્રકારે રક્ષા કરે છે. જનોઈ ધારણ કરી વિદ્યાભ્યાસનો આરંભ કરાય તે ‘યજ્ઞોપવીત-સંસ્કાર.’ યજ્ઞોપવીત સંસ્કારથી માણસ સાચો બ્રાહ્મણ બને છે. જનોઈ ધારણ કરવી એટલે વૈદિક વિચારધારા પ્રમાણે વિદ્યા, બુદ્ધિ અને પ્રતિભાની દીક્ષા લેવી. એ માટેનો દૃઢ સંકલ્પ કરવો. જનોઈ ધારણ કરીને કે બદલીને આવો સંકલ્પ કરાય છે. ‘યજ્ઞોપવીત પરમ પવિત્ર છે. તે મને બળ, તેજ અને આયુષ્ય આપે. આ શરીર જીર્ણ થાય તો પણ બુદ્ધિ જીર્ણ ન થાય. મારી બુદ્ધિ અને વિદ્યા હંમેશાં તેજસ્વી રહે. હું મેધાવી (પ્રતિભાશાળી) બનું’ જનોઈ તો પ્રતિભા અને બ્રાહ્મ તેજ પ્રગટાવવાનો જ સંદેશ આપે છે.

યજ્ઞોપવીત તો એક એવું પવિત્ર બંધન છે, જે કુસંસ્કારોથી અટકાવીને જ્ઞાન-વિજ્ઞાનથી ભર્યું ભર્યું જીવન જીવવા કટિબદ્ધ કરે છે. બળ, તેજ અને ભગવાન ભજવા માટે આયુષ્ય આપનાર યજ્ઞોપવીત એ ભારતીય સંસ્કૃતિનું પ્રતીક અને અસ્મિતાનું ઘોતક છે. આ ભાવનાઓ સાથે જવાબદારીઓનું પુનઃ ભાન થાય તે માટે દર વર્ષે જનોઈ બદલાય છે. જનોઈ પવિત્ર રાખવા મળ-મૂત્રાદિ ત્યાગ કરતી વખતે ડાબા ખભાથી લઈ જમણા કાન ઉપર ચઢાવવામાં આવે છે. જેથી જનોઈનો નીચેનો છેડો આપણા શરીરની નાભિથી ઉપર રહે તેથી જનોઈ અપવિત્ર ન થાય.

❖ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું યજ્ઞોપવીત-સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર :

પિતા ધર્મદેવના મનમાં પુત્રનો યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર કરવાની અતિશય ઈચ્છા થઈ અને તેથી જરૂરી સામગ્રી દૂર દેશથી પણ ઉદાર મનથી સંપાદન કરવા લાગ્યા. ધર્મદેવે જ્યોતિષ શાસ્ત્રને જાણનારા વિપ્રને બોલાવી તેનું શ્રેષ્ઠ કુંકુમ, પુષ્પ, વસ્ત્ર અને દક્ષિણા વડે પૂજન કર્યું. વિપ્રની આગળ રત્ન સહિત શ્રીફળ મૂક્યું અને પછી શ્રીહરિના ઉપનયન સંસ્કારનું શુભ મુહૂર્ત પૂછવા લાગ્યા.

તે સમયે વિપ્રે કહ્યું : “હે ધર્મદેવ ! તમે તમારા પુત્રનો યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર ગર્ભથી આઠમે વર્ષે એટલે કે અત્યારે જ આ વર્તમાન સં. ૧૮૪૪ના ફાગણ શુક્લ દશમીના દિવસે સોમવારે પુષ્યનક્ષત્ર તેમજ મેષલગ્નમાં કરો.” જ્યોતિષ્કારનું વચન સાંભળી ધર્મદેવે તે જ મુહૂર્તનો સ્વીકાર કર્યો. ત્યાર બાદ

સંબંધીજનો, જ્ઞાતિજનો, મિત્રો અને સુહૃદજનો ઉપર મંગળ પત્રિકાઓ લખાવી. ભગવાન શ્રીહરિનાં દર્શન કરવાની ઉત્કંઠા ધરાવતા સર્વે સંબંધીજનો સામગ્રીથી ભરેલાં ગાડાં, રથ, ઘોડાં, શિબિકા વગેરે અનેકવિધ વાહનો લઈને પોતાના મિત્ર, પુત્ર, કલત્ર અને દાસદાસીઓની સાથે ધર્મદેવના ભવનમાં પધાર્યા. ધર્મદેવે સંબંધીજનોની યથાયોગ્ય સંભાવના કરી. ધર્મદેવના અંતરમાં શ્રીહરિના યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર મહોત્સવનો અનેરો આનંદ ઊઠતો હતો. તેથી ધર્મદેવે ઘણીક સામગ્રી મંગાવી ભેગી કરી. તેમજ તેમાંથી નવાં વસ્ત્ર અને આભૂષણો વગેરે અનેકવિધ સામગ્રીઓથી સંબંધીજનોનો સત્કાર કર્યો.

ધર્મદેવે શ્રેષ્ઠ દૂતો દ્વારા દેશદેશાંતરથી બ્રાહ્મણોને સન્માનપૂર્વક તેડાવ્યા. ઉત્સવમાં પધારેલા કોઈ વિપ્ર ચારે વેદના જ્ઞાતા હતા. કોઈ પુરાણના જાણનારા હતા. કોઈ મીમાંસાદિ શાસ્ત્રના જાણનારા હતા. તેમજ કોઈ કવિઓ હતા. સર્વે વિપ્રો સ્વભાવથી સુશીલ હતા. દેશાંતરથી આવેલા, સૂર્યસમાન તેજસ્વી વિપ્રો અને આગમ-નિગમને જાણનારા અયોધ્યાપુરના નિવાસી વિપ્રોએ પોતાના કુળપરંપરાગત આચાર્યને મુખ્ય રાખી ગોભિલ નામના મુનિએ રચેલા ગૃહ્યસૂત્ર અનુસાર ધર્મદેવ પાસે ગ્રહશાંતિકર્મ કરાવ્યું.

એ સમયે ધર્મદેવના ભવનમાં રાત્રિદિવસ અનેક પ્રકારનાં વાજિંત્રોનો મંગલધ્વનિ થવા લાગ્યો. તેમના ભવનમાં સમુદાયથી ભેળી થયેલી સુવાસિની સ્ત્રીઓ મનોહર મંગળ ગીતો ગાવા લાગી. ઉપવીત સંસ્કારમાં અધિકારની સિદ્ધિ માટે પુત્રે ત્રણ કૃચ્છ્રવ્રત કરવાં જોઈએ. તેના પ્રતિનિધિ તરીકે પિતાએ ત્રણ ગાયોના દાન કર્યાં. કામચાર, કામવાદ અને કામભક્ષણ (અર્થાત્ બાળપણમાં સ્વેચ્છા મુજબ ચાલવું, બોલવું અને જમવું તે) આ ત્રણ દોષની શાંતિને માટે પુત્રે બીજાં ત્રણ કૃચ્છ્રવ્રત કરવાં જોઈએ. તેના પ્રતિનિધિ તરીકે પણ પિતાએ ત્રણ ગાયોનાં દાન કર્યાં. ધર્મદેવે આગલા દિવસે જ ઉપનયન સંસ્કારના અંગભૂત માતૃપૂજન, નાંદીશ્રાદ્ધ, પુણ્યાહવાયન કર્મ, ગ્રહોની શાંતિ આદિ કરાવ્યાં અને ભોજનથી બ્રાહ્મણોનું તર્પણ કર્યું. ધર્મદેવે દશમીના સુપ્રભાતે પોતાના ભવનની આગળ સુસંસ્કૃત જગ્યામાં વેદિકાની રચના કરી. તે વેદિકા ઉપર ‘સમુદ્ભવ’ નામના અગ્નિનું સ્થાપન કર્યું અને તે અગ્નિદેવનું પૂજન કર્યું. પોતાના કુળનાં સમગ્ર ધર્મને જાણનારા ધર્મદેવ સામવેદ અને કૌથુમી શાખામાં યોગ્ય કર્મકાંડને સંપૂર્ણ જાણતા હતા. છતાં કુળપરંપરાગત રીતે દ્વિજાતિસંસ્કારના વિધિજ મુખ્ય બ્રાહ્મણ આચાર્યના કહેવા મુજબ તેમજ પોતાની વેદશાખાને ઉચિત એવા સમગ્ર કર્મવિધિનું અનુષ્ઠાન કરાવ્યું. ધર્મદેવે શ્રીહરિને પ્રથમ સ્નાન કરાવ્યું. ત્યારબાદ ભોજન કરાવ્યું. મસ્તક પરના કેશ ઉતરાવી ફરી સ્નાન કરાવ્યું. માતા ભક્તિદેવીએ શ્રીહરિને શણગાર સજાવ્યા. તેમજ પોતાના જમણા ભાગમાં વિનયપૂર્વક બિરાજતા શ્રીહરિનો પિતાએ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે સંસ્કારવિધિ કર્યો.

ધર્મદેવે ઘનશ્યામની કેડમાં કટિસૂત્ર બાંધ્યું. કૌપીન ધારણ કરાવી, કપાસના તંતુથી રચેલ નવ તંતુ અને ત્રણ સૂત્રવાળી શ્વેત

રંગની યજ્ઞોપવીત શ્રીહરિને ધારણ કરાવી. ‘અગ્ને વ્રતપતે વ્રતં ચરિષ્યામિ’ ઈત્યાદિ મંત્રો વડે આચાર્યે ધીની પાંચ આહુતિથી હોમ કર્યો અને શ્રીહરિનાં નાભિ આદિ પાંચ અંગોનો સ્પર્શ કરી કહ્યું કે ‘આજ દિવસથી ધરતી ઉપર તમે બ્રહ્મચારી બન્યા છો.’

પિતા ધર્મદેવે શ્રીહરિને બ્રહ્મચારીના ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો :- આચાર્યે ઉપદેશ કરેલાં ચાર પ્રકારનાં વાક્યોને યથાર્થ રીતે શ્રીહરિને સમજાવતાં ધર્મદેવ કહેવા લાગ્યા : “હે પુત્ર ! તમે નિરંતર પ્રાતઃ સમયે તેમજ સાયં સમયે સમિધ ગ્રહણ કરો. અથવા એક માત્ર સાયંકાળના સમયે જ સમિધ ગ્રહણ કરો. નિરંતર ભોજન પહેલાં અને પછીના સમયે અપોશાન વિધિ કરો. દિવસની નિદ્રાનો પ્રયત્નપૂર્વક ત્યાગ કરો અને આચાર્યની સેવાપરાયણ બનો.”

પિતા આ પ્રમાણે કહેતા હતા ત્યારે શ્રીહરિ હસતા હસતા પ્રત્યેક આદેશ સામે ‘બાદમ્’ ‘બાદમ્’ અર્થાત્ ‘હું એ પ્રમાણે જ કરીશ’ એ પ્રમાણે ઉચ્ચ સ્વરે બોલતા હતા. તેથી ધર્મદેવ, ભક્તિદેવી અને અન્ય સંબંધીજનો અતિશય હર્ષ પામતાં હતાં.

વિધિના જ્ઞાતા ગુરુએ શ્રીહરિના કટિ પ્રદેશમાં મુંજના ઘાસની સૂક્ષ્મ, કોમળ, તેમજ ત્રેવડી ‘મેખલા’ ધારણ કરાવી. ધર્મદેવે ત્રણ પ્રવરને અનુસારે કટિસૂત્રમાં ત્રણ ગંથિઓ કરી. અગ્નિથી ઉત્તર ભાગમાં તેમજ ઉત્તર દિશા તરફ અગ્રભાગવાળા દર્ભના આસન ઉપર પૂર્વ મુખે બિરાજમાન ધર્મદેવે પશ્ચિમમુખે બિરાજમાન શ્રીહરિને ‘બ્રાહ્મ ગાયત્રી’ મંત્રનો ઉપદેશ આપ્યો. તે સમયે મહા દુંદુભિઓના નાદો થયા. અનેક પ્રકારનાં વાજિંત્રોનો ધ્વનિ થવા લાગ્યો. તે સમયે ચારે બાજુએથી જયઘોષની સાથે વેદમંત્રોનો ઘોષ થતો હતો અને એ ઘોષ સ્ત્રીઓના સુમધુર કંઠે ગવાતાં ગીતોની સાથે એકરૂપ થઈ કર્ણપ્રિય બનેલો અતિ શોભતો હતો.

ધર્મદેવે શ્રીહરિને બ્રહ્મશક્તિના પ્રતિનિધિભૂત મસ્તક પર્યંત લાંબો તેમજ બાબરાના વૃક્ષમાંથી બનાવેલો દંડ ‘સુશ્રવસે’ ઈત્યાદિ મંત્રોચ્ચાર સાથે ધારણ કરાવ્યો. ઉત્તરીય વસ્ત્રને સ્થાને મૃગચર્મ ધારણ કરાવ્યું. ત્યારબાદ સંધ્યાવંદન કર્મની શિક્ષા આપી. પ્રથમ મધ્યાહ્ન સંધ્યા કરવી કે પછી સાયં સંધ્યા કરવી ? આ બાબતમાં જ્યારે સભાસદોમાં વિવાદ થયો ત્યારે ધર્મદેવે શ્રીહરિને પ્રથમ મધ્યાહ્ન સંધ્યા કરવાનો નિર્ણય આપ્યો.

ત્યારબાદ ગુરુએ જે જે પ્રેષ અર્થાત્ ધર્મ કહ્યા, તે તે ધર્મોને પાલન કરવામાં ઉત્સુક મનવાળા શ્રીહરિને પિતાએ સ્પષ્ટપણે સમજાવ્યા : “હે પુત્ર ! તમોએ પાપાચારમાં પ્રેરણા સિવાયના વિદ્યાગુરુના વચનમાં નિષ્ઠાથી નિરંતર વર્તવું. ક્રોધ કરવો નહિ. મિથ્યા ભાષણનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. અષ્ટધા મૈથુનનો ત્યાગ કરવો. ગ્રામ્યવાર્તા ન કરવી. લૌકિક નાયગાન ન કરવું. વાજિંત્રો ન વગાડવાં. ગંધાદિ દ્રવ્યોથી અંગલેપન ન કરવું. તૈલથી અંગમર્દન ન કરવું. કાજળથી આંખમાં આંજણ ન આંજવું. પગને પરસ્પર ઘસીને ધોવા નહિ. હે પુત્ર ! ગુરુની સમીપે ઊંચા આસને બેસવું નહિ. દાંતને અતિ ઘસવા નહિ. કાંસકાથી કેશ ઓળવા નહિ. ધરતી પર લેખન કરવું નહિ. પિતૃમરણાદિ કારણ વિના મુંડન કરાવવું નહિ. ક્યારેય

મધમાંસનો સ્પર્શ પણ કરવો નહિ. ક્યારેય બળદ જોડેલા ગાડા પર બેસવું નહિ. ઈચ્છા પ્રમાણે ચેષ્ટા કરવી નહિ. અરીસામાં મુખ જોવું નહિ. કોઈની નિંદા કરવી નહિ. પગમાં પગરખાં પહેરવાં નહિ તથા છત્ર ધારણ કરવું નહિ.

કોઈપણ જીવની વચનથી પણ હિંસા ન કરવી. પોતાની મુક્તિને અર્થે પણ તીર્થમાં આત્મહત્યા ન કરવી. ક્યારેય કુસંગ ન કરવો. ક્યારેય ભૂમિ ઉપર અથવા તો કાંસાના પાત્રમાં ભોજન કરવું નહિ. જુગાર, તાંબૂલ, પાનબીડું વગેરેનો ત્યાગ કરવો. ભાંગ, મદિરા વગેરે પીણાં ન પીવાં. લસણ વગેરે અભક્ષ્ય વસ્તુનું ભક્ષણ ન કરવું. ગાય, બ્રાહ્મણ, તીર્થ, દેવતા, સાધુ, પતિવ્રતા અને સત્શાસ્ત્રની ક્યારેય નિંદા ન કરવી. કૌપીન કટિસૂત્ર, મેખલા, મૃગચર્મ, યજ્ઞોપવીત, દંડ, કમંડલુ તેમજ ભિક્ષાપાત્ર એટલાં વાનાં નિત્ય ધારણ કરવાં. દરરોજ સ્નાન, સંધ્યા, ગાયત્રીજપ, હોમ, સ્વાધ્યાય, દેવતા અને પિતૃ વગેરેનું તર્પણ આ ષટ્કર્મનું આચરણ કરવું. તથા શક્તિ પ્રમાણે વિષ્ણુપૂજન તેમજ તેમની નવ પ્રકારની ભક્તિ પ્રતિદિન કરવી.” આ પ્રકારે ધર્મદેવે શ્રીહરિને સદ્બોધ આપ્યો, ત્યારે બ્રહ્મચારીના વેષને ધરનારા શ્રીહરિએ પણ પિતાને પ્રતિસાદ સ્વરૂપે ‘બાદમ્’ (હું તેમ કરીશ) એમ બોલી સ્વીકૃતિ આપી અને બે હાથ ઊંચા કરી સૂર્યનારાયણની સ્તુતિ કરી, પછી અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરી.

ભિક્ષા માગતા શ્રીહરિને પ્રથમ ભક્તિમાતાએ ભિક્ષા અર્પણ કરી. ત્યાર પછી સુવાસિની વગેરે સંબંધી સ્ત્રીઓએ પ્રેમથી ભિક્ષા આપી. શ્રીહરિએ ભિક્ષામાં પ્રાપ્ત થયેલું અન્ન આચાર્યવર્યને અર્પણ કર્યું. અને તેમના કહેવા પ્રમાણે પોતે ભિક્ષાત્રનો સ્વીકાર કર્યો. ત્યારબાદ વિધિજ્ઞ ધર્મદેવે વિધિ પ્રમાણે ઉપનયન કર્મની સમાપ્તિ કરી. તે સમયે શ્રીહરિએ બ્રહ્મચારીના સુંદર વેષને ધારણ કર્યો હતો. ઉપનયન સંસ્કાર પામેલા શ્રીહરિની કાંતિ સૂર્ય સમાન હતી. અને તે કાંતિથી વિપ્રવર્યોની સભા મધ્યે શ્રીહરિ જાણે કે સાક્ષાત્, મૂર્તિમાન બ્રહ્મચર્ય હોય ને શું ? તેમ શોભતા હતા.

પછી ઉદાર મનવાળા ધર્મદેવે અતિ હર્ષથી બ્રાહ્મણોને ગાયો, સુવર્ણમુદ્રાઓ, વસ્ત્રો, અલંકારો તથા શ્રેષ્ઠ વાહનોનાં દાન કર્યાં. આ પ્રસંગે ઉપસ્થિત થયેલા સંબંધીઓ, આશ્રિતો અને મિત્રો વગેરે સ્વજનોએ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ધન, વસ્ત્ર, તેમજ આભૂષણોથી ધર્મદેવનો યથાયોગ્ય સત્કાર કર્યો. અને ધર્મદેવે પણ તે સર્વજનોને વસ્ત્રો તેમજ ધન તથા વાહનો વગેરે અર્પણ કરીને તેમની યથાયોગ્ય સંભાવનાથી સારો એવો સત્કાર કર્યો. પોતાને ઘેર પધારેલા નગરવાસી તથા દેશદેશાન્તરવાસી વિપ્રોને ધર્મદેવે રાજાની જેમ ભક્ષ્ય, ભોજ્યાદિ અનેક પ્રકારનાં ઈચ્છિત સ્વાદિષ્ટ શ્રેષ્ઠ ભોજનોથી તૃપ્ત કરી દક્ષિણા આપી વિદાય કર્યાં. ત્યાર બાદ પ્રસન્ન થયેલા ધર્મદેવ શ્રીહરિને અર્થજ્ઞાને સહિત સંપૂર્ણ સામવેદનો અભ્યાસ કરાવતાં હતાં. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૩૦)

બાળુપભુ શ્રી ઘનશ્યામનું યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર સમયે અલૌકિક દિવ્ય લીલાચરિત્ર :- ફાગણ સુદ-૧૦ને દિવસે વહેલી સવારથી ધર્મદેવનું ઘર શરણાઈના સૂરોથી ગાજી ઊઠ્યું. સ્ત્રીઓ

મંગળ ગીતો ગાવા લાગી. ગોર હરિકૃષ્ણ ઉપાધ્યાય બીજા બ્રાહ્મણોને સાથે રાખીને મંત્રોચ્ચાર કરવા લાગ્યા, યજ્ઞમાં આહુતિઓ આપી અને ઘી, જવ, તલ વગેરે નાખીને અગ્નિ પ્રગટાવ્યો. ગોરે ઘનશ્યામને સંકલ્પ કરાવ્યો. પછી રામબલિ હજામને બોલાવીને ઘનશ્યામનું મુંડન કરાવ્યું. પછી સ્નાન કરાવ્યું ને પીળું પીતાંબર પહેરાવ્યું.

બાળપ્રભુ શ્રી ઘનશ્યામ યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા. માતાપિતાને પગે લાગ્યા. આહુતિ આપી, ત્યાં તો આકાશમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ અને બીજા દેવો દર્શન કરવા આવ્યા. આકાશમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. પછી ઘનશ્યામે ગુરુમંત્ર લીધો. ત્યારબાદ બ્રહ્મચારીનો વેષ ધારણ કર્યો. મુંજની મેખલા ધારણ કર્યા. હાથમાં પલાશનો દંડ અને ભિક્ષાપાત્ર લીધાં. પછી માતાપિતા પાસે ભિક્ષા માગીને ગોરને આપી દીધી, ત્યાં સુધીમાં તો બપોર થઈ ગયા. ઘનશ્યામને જનોઈ પહેરાવી અને નમતે પહોરે બટુકનો વેષ ધારીને ઘનશ્યામ બડવો દોડવા ગામના ચોકમાં આવ્યા.

સૌથી આગળ ઘનશ્યામ અને તેના મામા વશરામભાઈ. પાછળ ધર્મદેવ અને બીજાં સગાંસંબંધીઓ અને સૌથી પાછળ મંગળગીતો ગાતી સ્ત્રીઓ. સૌ ચોકમાં ઉત્તર તરફ ઊભાં રહ્યાં. સૌને થયું કે બડવો દોડશે અને મામા ઘનશ્યામને પકડીને લઈ આવશે. પરંતુ ઘનશ્યામે વિચાર કર્યો કે, ‘મારે તો અનંત જીવોનું કલ્યાણ કરવું છે માટે એવો દોડીશ કે સીધો હિમાલયના વનમાં

પહોંચી જઈશ. મામા પકડી શકે જ નહિ. પછી હિમાલયથી નીકળી બધાં સ્થળોએ લોકોનો ઉદ્ધાર કરવા ફરીશ.’

આમ વિચારી ઘનશ્યામ દોડ્યા. મામા પાછળ દોડ્યા. મામા ખૂબ દોડ્યા પણ ઘનશ્યામ હાથમાં જ આવે નહિ. પછી મામા થાક્યા. તેમણે ઘનશ્યામની સ્તુતિ કરી, પ્રાર્થના કરી કહ્યું : “હે ઘનશ્યામ ! પકડાઈ જાઓ, પાછા વળો, મારી લાજ રાખો. તમે ચાલ્યા જશો તો માતા-પિતાને બહુ દુઃખ થશે.”

આ સાંભળી ઘનશ્યામે વિચાર કર્યો : “પૃથ્વીમાં હાલ જે કાર્યને અર્થે મારું પ્રાગટ્ય થયું છે, તે શુભ એકાંતિક ધર્મની મારે પૃથ્વી ઉપર સ્થાપના કરવી છે. તેમ છતાં હાલ મારી પ્રાપ્તિ થવાથી માતાપિતા અતિ સુખી વર્તે છે. તેમને શત્રુઓનો મહાન ભય પણ નિવૃત્ત થયો છે. જો હું અત્યારે જ ઘરનો ત્યાગ કરીશ તો માતાપિતા દુઃખી થશે. મારા વિયોગનું દુઃખ તેઓ સહન નહિ કરી શકે. તે કારણથી માતાપિતાને દુર્વાસાના શાપથી મુકાવીને પછી જ હું આ ગૃહનો ત્યાગ કરું.” માતા-પિતા નિર્દોષ અને પવિત્ર છે માટે તેમને મૂકીને ન જવાય. એમ ધારી પાછા વળ્યા. વશરામ મામા અતિશય રાજી થઈ ગયા. તેમણે ઘનશ્યામને ખભે ઉપાડીને મંડપમાં આણ્યા. ઘનશ્યામના હાથમાં પાંચ રૂપિયા આપ્યા. ઘનશ્યામે તે રૂપિયા પિતાજીને આપી દીધા. પછી સૌને પગે લાગ્યા અને માતાજી સાથે બેસીને ઘી, ગોળ, ભાત જમ્યા.

યજ્ઞોપવીત ધારણ કર્યા બાદ આચાર્ય બ્રહ્મચારીને વેદાધ્યયનનો પ્રારંભ કરાવે છે. ગુરુ પાસેથી બ્રહ્મચારીએ વેદો, ઉપનિષદો વગેરે શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન તથા લૌકિક જીવનવ્યવહારનું વિવેકસભર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, એ આ સંસ્કારનું મુખ્ય પ્રયોજન છે. યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર થયા પછી વેદારંભ માટે શુભ દિવસની પસંદગી થાય છે. બ્રહ્મચારી પવિત્ર દિવસે ગુરુ શિષ્યને યજ્ઞકુંડ પાસે બેસાડીને નિર્દિષ્ટ દેવતા માટે ધૃતની આહુતિ અપાવે છે. તેની સાથોસાથ વેદ રાશિરૂપ અલૌકિક જ્ઞાન માટે અને પ્રજાપતિ માટે હોમ પણ કરવામાં આવે છે. ત્યારપછી વેદોના બધા અંગોની શિક્ષાનો પ્રારંભ થાય છે. વેદારંભથી પહેલા ગુરુ પોતાના શિષ્યને બ્રહ્મચર્ય વ્રતનું પાલન કરવા અને સંયમિત જીવન જીવવા માટે પ્રતિજ્ઞા લેવરાવે છે. આ પ્રમાણે શિષ્યને પરીક્ષા લીધા પછી જ વેદાધ્યયન કરાવવામાં આવે છે. સંયમિત જીવન જીવનાર વિદ્યાર્થી શિષ્ય વેદાધ્યયન કરવામાં અધિકારી ગણાય છે. વેદાધ્યયન

કરાવનારા આચાર્ય બ્રાહ્મણ, વેદમાં એકનિષ્ઠ, ધર્મજ્ઞ, કુલીન, મર્મજ્ઞ, વેદોમાં પ્રવીણ અને અપ્રમાદી હોવા જોઈએ. તેમજ શિષ્ય બુદ્ધિમાન, બ્રહ્મચારી, ગુરુ પ્રત્યે સત્યનિષ્ઠ, સંયમી હોવો જોઈએ. વેદાધ્યયનમાં વેદને કંઠસ્થ કરવા, મંત્રોના અર્થનો વિચાર કરવો, મંત્રોનું વારંવાર રટણ કરવું, પોતે ભણેલા પાઠને બીજાને ભણાવવો વગેરે બાબતો બ્રહ્મચારી માટે અગત્યની રહે છે. મુખ્યત્વે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, અને વૈશ્ય એમ ત્રણ વર્ણને વેદાધ્યયનના અધિકારી માનવામાં આવ્યા છે. વૈદિક કાળમાં રાજકુમારો તથા ક્ષત્રિયોને વેદાધ્યયન સાથે ધર્મશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, પુરાણો વગેરેનો અભ્યાસ કરાવાતો અને હાથી, ઘોડા તથા રથની સવારી, અસ્ત્ર-શસ્ત્ર વિદ્યા પણ શીખવવામાં આવતી, જ્યારે વૈશ્યોને વેદાધ્યયનની સાથેસાથે વ્યાપાર, પશુપાલન અને ખેતીની શિક્ષા અપાતી. આ વેદારંભ સંસ્કાર સમયે આચાર્ય બ્રાહ્મણ બાળકને સંકલ્પ કરાવે છે કે, ‘મમાસ્ય પુત્રસ્ય શ્રૌતસ્માર્તકર્તાધિકાર-સમ્પાદક-બ્રહ્મગાયત્રીમન્ત્ર-

દૃઢકરણાર્થં યજુર્વેદાદિક્રમે વેદારંભં કરિષ્યે ।’ ત્યારપછી બાળક-બ્રહ્મચારીના પિતા આચાર્ય બ્રાહ્મણ તેમજ અન્ય બ્રાહ્મણોને ભોજન-દક્ષિણા આપીને બાળક માટે આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કરે છે. આજના સમયમાં આ બધા સંસ્કારો લગભગ લુપ્તપ્રાય થયા છે. બાળક ત્રણ-ચાર વર્ષનું થાય ત્યાં તો તેમને ઘરથી દૂર વિદ્યાધ્યયન માટે મોકલી દેવામાં આવે છે. અભ્યાસનો પ્રારંભ કરાવતી વખતે ગોળ-ધાણા વહેંચવા સિવાય બીજો કોઈપણ પ્રકારનો વિધિ કરાતો નથી. અભ્યાસમાં બાળકની ક્યા વિષયમાં રુચિ છે તે પણ માતા-પિતા જાણવાની ખેવના કરતા નથી.

❖ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું વેદારંભ સંસ્કારવિધિ દિવ્ય લીલાચરિત્ર : બાળપ્રભુ શ્રી ઘનશ્યામને વેદ વિષે આદરભાવ હતો. તેથી તેના અધ્યયનના મિષથી ઘરમાં નિવાસ કરીને રહ્યા. શ્રીહરિએ વિદ્યા માટે બીજા કોઈ વિદ્વાનપુરુષનો આશ્રય લીધો નહિ, કારણ કે શ્રીહરિએ પિતાને જ વિદ્યાગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા. તેમની પાસેથી સૌ પ્રથમ વેદોને મધ્યે ત્રીજા એવા સામવેદનું અધ્યયન કર્યું. શ્રીહરિએ તીવ્ર બુદ્ધિથી ટૂંક સમયમાં જ વેદાધ્યયન સમાપ્ત કર્યું તેથી પિતા ધર્મદેવ અને અન્ય પંડિતો પણ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થયા.

ત્યાર બાદ રામાયણ, મીમાંસા, કાવ્ય, પુરાણ, મહાભાષ્ય વગેરે જે કોઈ ગ્રંથોનું ધર્મદેવને જ્ઞાન હતું તે સર્વ ગ્રંથોનો શ્રીહરિએ પિતા પાસેથી અભ્યાસ કર્યો. ત્યારબાદ ‘પોતે વૃદ્ધ થયા છે’ એમ જાણી ધર્મદેવને સંસારમાં તીવ્ર વૈરાગ્ય થયો અને સાંખ્ય જ્ઞાનનો આશ્રય કરી ભગવદ્ ધ્યાન પરાયણ જીવન જીવવા લાગ્યા. ધર્મદેવે શ્રીહરિને સ્વધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, યોગ તેમજ ભક્તિનો યથાશાસ્ત્ર અને યથા-અનુભવ ઉપદેશ કર્યો.

ધર્મદેવ, સ્વપુત્ર શ્રીહરિને સૌરાષ્ટ્ર વગેરે પ્રાંતમાં નિવાસ કરીને રહેતા પોતાનાં ગુરુ ઉદ્ધવાવતાર શ્રીરામાનંદ સ્વામીના ગુણ અને પ્રભાવ વગેરેનો મહિમા કહેતા હતા. તેમજ તેમને પોતાનાં ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની સમગ્ર રીતિ યથાર્થ સમજાવતા હતા. અલ્પ સમયમાં જ

શ્રીહરિ વિદ્યાદિ સદ્ગુણોથી પિતાતુલ્ય થયા. મહાયશસ્વી થયા. જનસમુદાયમાં પ્રશંસનીય થયા અને પૂજનીય થયા. પિતા ધર્મદેવ જ્યારે પોતાના ભુવનમાં શ્રીમદ્ ભાગવતની કથા વાંચતા હોય ત્યારે શ્રીહરિ એકાગ્ર મનથી નિરંતર તેનું શ્રવણ કરતા હતા. ત્યારબાદ ધર્મપ્રિય શ્રીહરિએ પિતાના મુખેથી જ સમગ્ર મહાભારત, સપ્તખંડાત્મક સ્કન્દપુરાણ, તથા ઋષિઓએ રચેલ ધર્મશાસ્ત્ર સ્વરૂપ આર્ષ (ઋષિ-પ્રણીત) સર્વ સ્મૃતિઓ વગેરે ગ્રંથોનું અનુક્રમે પ્રેમપૂર્વક શ્રવણ કર્યું.

શ્રીહરિએ રચેલો સત્શાસ્ત્રોના સારનો ગુટકો :- શ્રીહરિની બુદ્ધિ કુશાગ્ર હતી. તે બુદ્ધિથી તમામ સદ્ગ્રંથોનો સારસાર ગ્રહણ કર્યો. તેમજ તેનો પોતાને નિત્ય પાઠ કરવા માટે તે ગ્રંથોના સારનું અલગ અલગ રીતે લેખન કર્યું. શ્રીહરિએ શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણના સારરૂપે દશમ અને પંચમ સ્કંધના સારનું, સ્કંદ પુરાણના સાર રૂપે શ્રી વાસુદેવ માહાત્મ્યના સારનું, મહાભારતના સારરૂપે ભગવદ્ગીતા, વિદુરનીતિ અને વિષ્ણુસહસ્રનામના સારનું અને સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોના સર્વોત્તમ સાર સ્વરૂપે યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિનું આલેખન કર્યું.

આ રીતે ચાર સત્શાસ્ત્રોના સારને લખી શ્રીહરિએ પિતાને બતાવ્યો. તે જોઈ પિતા પ્રસન્ન થયા અને શ્રીહરિની અલૌકિક બુદ્ધિને સર્વ મનુષ્યની બુદ્ધિથી વિલક્ષણ જાણી કહેવા લાગ્યા : “હે પુત્ર ! ભગવાનનું પૂજન કર્યા બાદ સમયની અનુકૂળતાએ પ્રતિદિન એમનો પાઠ કરવો. સાંભળનાર શ્રોતા કોઈ હોય તો તેમને આ ગ્રંથની કથા કહેવી.” ભગવાન શ્રીહરિ પિતાના આ વચનનો સ્વીકાર કરી નિરંતર તેનો પાઠ કરતા તેમજ શ્રોતાજનોનાં મન અને શ્રોત્રને રંજન કરનારી તે ગ્રંથની કથા શ્રવણ કરાવતા હતા. ત્યાર પછી શ્રીહરિએ ચારે સત્શાસ્ત્રના સારને સુંદર, સ્પષ્ટ અને સૂક્ષ્મ અક્ષરોથી પત્રિકામાં લખી એક પુસ્તક બનાવ્યું (જેને ગુટકો કહે છે.) અને તે પુસ્તક નિરંતર પોતાની સમીપમાં જ રાખ્યું. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૩૧)

૧૩. કેશાન્ત (ગોદાન) સંસ્કાર

ગો એટલે કેશ. દાન એટલે મુંડન. યુવાવસ્થામાં પ્રવેશતા પ્રથમ વખત દાઢી-મૂછ કઢાવવી તેને કેશાન્ત અથવા ગોદાન સંસ્કાર કહે છે. આ સંસ્કાર એ યુવાવસ્થાના પ્રવેશની ચેતવણી છે. જવાબદારીનો ભાર વધી રહ્યો છે, તેની આગાહી છે. અભ્યાસકાળ સમાપ્ત થઈ રહ્યો છે, માટે બાકી રહેલો અભ્યાસ ઝડપથી પૂરો કરવાની પ્રેરણા છે.

આ સંસ્કાર સોળ વર્ષની અવસ્થાએ કરવામાં આવે છે. સોળ વર્ષનો અભિપ્રાય છે કે, દાઢી-મૂછના રોમ દેખાવા લાગે ત્યારે આ સંસ્કાર કરવામાં આવે છે. આ અવસ્થા સુધી બાળક કિશોર અવસ્થામાં હોય છે, હવે પછી ગોદાન કરીને યુવા અવસ્થામાં પ્રવેશ કરે છે.

કેશાન્તસંસ્કાર વૈદિક વિદ્યાર્થીની અવસ્થાની સમાપ્તિનો

સૂચક હતો. સૂત્રકાલમાં બ્રહ્મચર્યની ઉંમર બાર વર્ષની હતી. મોટા ભાગના સ્મૃતિકારો આ સંસ્કાર ૧૬મા વર્ષે કરવાનું કહે છે. મનુસ્મૃતિ (૨-૬૫)માં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય માટે ૧૬મા, ૨૨મા અને ૨૪મા વર્ષે આ સંસ્કાર કરવાનું કહ્યું છે. સામાન્ય રીતે બ્રાહ્મણકુમારનો વેદાભ્યાસ ૮મા વર્ષથી શરૂ થતો. તે ૧૨ વર્ષ અભ્યાસ કરે તો ૨૦મા વર્ષે પૂરો થાય, વૈશ્યનો ૧૨મા થી ૨૪મા વર્ષ સુધી ચાલે. શાંખાયન ગૃહ્યસૂત્ર (૧-૨૮-૨૦) અનુસાર આ સંસ્કાર ૧૬મા કે ૧૮મા વર્ષે કરવો જોઈએ. ઉત્તર રામચરિત્ર (અં. ૧)માં ભગવાન શ્રી રામચંદ્રજી તથા ત્રણે ભાઈઓનો ગોદાન સંસ્કાર વિવાહથી થોડો પૂર્વ થયાનું

સીતાજીના મુખે જણાવ્યું છે. આ સોળમું વર્ષ ક્યારથી ગણવું તે બાબતમાં મતભેદ છે. બૌધાયન ધર્મસૂત્ર (૧-૨-૭) અનુસાર એ ગર્ભાધાનથી ગણવું જોઈએ. આશ્વલાયન ગૃહ્યસૂત્રના ટીકાકાર નારાયણના મતે ઉપનયન સંસ્કાર બાદ ૧૬મા વર્ષે આ સંસ્કાર કરાવો જોઈએ. દાઢી-મૂછ કુદરતી રીતે ૧૬ વર્ષની ઉંમરના અરસામાં જ ફૂટે છે.

વેદ-પુરાણ અને વિભિન્ન કળા અને વિદ્યાઓમાં પારંગત થયા પછી બ્રહ્મચારીના સમાવર્તન સંસ્કારથી પહેલા કેશ (વાળ)ની સફાઈ કરવામાં આવતી હતી તથા સ્નાન કરાવીને સ્નાતકની ઉપાધિ આપવામાં આવતી હતી.

વિદ્યાર્થીજીવનની સમાપ્તિ સમયે તથા ગૃહસ્થજીવનના પ્રારંભ પૂર્વે સમાવર્તન સંસ્કાર કરવામાં આવે છે. વેદાધ્યયન પૂર્ણ કરી બ્રહ્મચારી ગુરુની આજ્ઞા સ્વીકારી ઘરે પાછા ફરતી વખતે, ગુરુ દ્વારા અપાતો છેલ્લો સંસ્કાર એટલે સમાવર્તન સંસ્કાર. વિદ્યાભ્યાસ પૂર્ણ થાય એટલે વિદ્યાર્થી સામે બે માર્ગમાંથી એક માર્ગ પસંદ કરવાનો રહેતો. પહેલો માર્ગ ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ મેળવવા ઈચ્છતા વિદ્યાર્થીને ગુરુ છેલ્લો ઉપદેશ આપતા અને વિધિપૂર્વક આશ્રમમાંથી વિદાય આપતા.

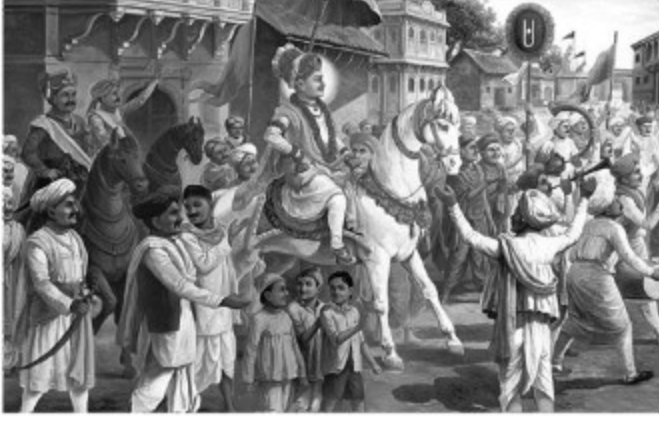
વૈદિક કાળમાં ૨૫ વર્ષની અવસ્થા થાય, ત્યારે અભ્યાસ પૂર્ણ થતો. વિદ્યાર્થી બ્રહ્મચર્યપૂર્વક ગુરુ પાસે રહી વેદ-વેદાંગનો અભ્યાસ પૂર્ણ કરી ગુરુની કસોટીમાં સફળ થતો ત્યારે ગુરુ તેમનો સમાવર્તન સંસ્કાર કરતા. સમાવર્તન સંસ્કાર માટે મંગળ દિવસની પસંદગી થતી. શુભમુહૂર્તમાં ગુરુને વંદન કરી બ્રહ્મચારી આશ્રમસ્થ યજ્ઞકુંડમાં છેલ્લી આહુતિ આપતો. આહુતિ આપ્યા બાદ વૈદિક ઋચાઓ સાથે તે સ્નાન કરતો. આ સ્નાન સાથે બ્રહ્મચારી આશ્રમના વ્રત-નિયમોના બંધનમાંથી મુક્ત થતો. બ્રહ્મચારીના વેશનો ત્યાગ કરી પોતાના પરંપરાગત વસ્ત્રો ધારણ કરી ગુરુદક્ષિણા આપી, ગુરુ પાસે ઘરે જવાની આજ્ઞા માગતો. એ સમયે ગુરુ દક્ષિણા સ્વીકાર કરી છેલ્લો ઉપદેશ આપતા. આ ઉપદેશ વિદ્યાર્થીના હવે પછીના જીવનમાં

ખૂબજ મહત્વનો રહેતો. આમ, સમાવર્તન સંસ્કાર સાથે વિદ્યાર્થીનું તપસ્યા પૂર્ણ જીવન સમાપ્ત થતું.

આ સમાવર્તન સંસ્કારના માધ્યમથી ગુરુ શિષ્યને ઈન્દ્રિયનિગ્રહ, દાન, દયા અને માનવકલ્યાણનો બોધ આપતા. ઉપનિષદમાં સમાવર્તન સંસ્કાર વખતે ગુરુ દ્વારા અપાતા ઉપદેશના મંત્રોનો ઉલ્લેખ છે :- ‘માતૃદેવો ભવ । પિતૃદેવો ભવ । આચાર્ય દેવો ભવ । અતિથિ દેવો ભવ । સ્વાધ્યાયાન્મા પ્રમદિતવ્યમ્ ।’ - વગેરે મંત્રો દ્વારા ગુરુ ગૃહસ્થાશ્રમને હરિયાળો બનાવવાની પ્રેરણા આપતા. માતા-પિતાની સેવા કરવી, આચાર્ય-સાધુસંતને આદર આપવો, અતિથિ સત્કાર કરવો, શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવું વગેરે વેદવાક્યો ગૃહસ્થાશ્રમના કર્તવ્યની પ્રેરણા આપતા.

વર્તમાન સમયે આ સમાવર્તન સંસ્કારને નવો જ ઓપ મળ્યો છે. જેને ‘દીક્ષાંત સમારોહ’ અથવા ‘પદવીદાન સમારોહ’ કહે છે અને યુનિવર્સિટી દ્વારા લગભગ દર વર્ષે આ સમારોહનું આયોજન કરવામાં આવે છે. સમાજમાં જેમનું વિશિષ્ટ યોગદાન હોય તેવા મહાનુભાવોના વરદ્ હસ્તે સ્નાતક થયેલા વિદ્યાર્થીઓને પ્રમાણપત્રો અપાય છે અને પ્રેરણાદાયી પ્રવચનો પણ થાય છે, પરંતુ દબદબાભેર ઉજવાતા આ સમારોહમાં વૈદિક કાળ જેવી ગરિમા જોવા મળતી નથી.

ક્રમશઃ

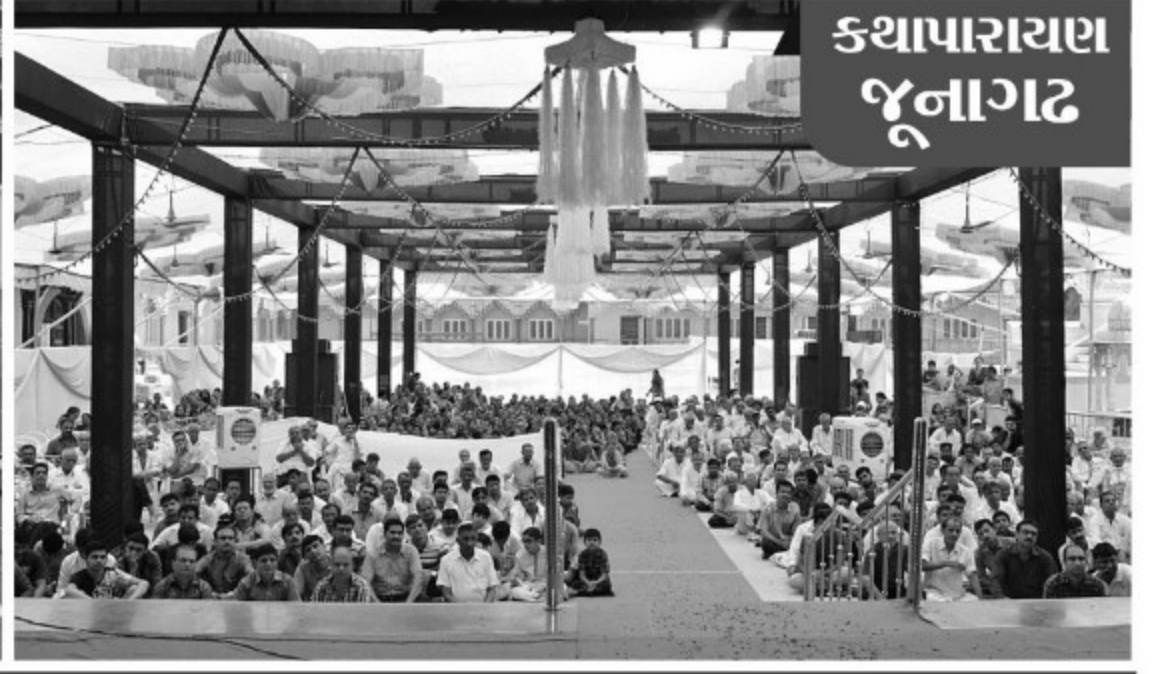
સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા

સ્વામી ધનશ્યામદાસજી તથા શા. સ્વામી સર્વમંગલદાસજી તથા સાધુ ધર્મવલ્લભદાસજી

શ્રી રઘુવીરવાડી-વડતાલને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. અ.સૌ. ગાદીવાળા માતુશ્રીના અધ્યક્ષપદે તથા ધર્મકુળ પરિવારના સાન્નિધ્યમાં દક્ષિણ વિભાગ મહિલા સત્સંગ મંડળ દ્વારા ઉજવાયેલ 'ચૈત્રી સમૈયો' અંતર્ગત 'શ્રી શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય કથા પારાયણ'

૧. પોથીજીનું પૂજન-અર્ચન કરતા પૂ. મોટા બહેનશ્રી. ૨. પૂ. લાલી રાજાશ્રી તથા ભાણીબહેનશ્રીઓ દ્વારા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમમાં કીર્તનનૃત્ય. ૩. સભામાં ઉપસ્થિત ધર્મકુળ પરિવાર. ૪-૫-૬. ચૈત્રી સમૈયા અને કથાના લાભ લેવા વિશાળ સંખ્યામાં પધારેલ પૂ. સાંખ્યયોગી બહેનો તથા સ્ત્રીભક્તો.

ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત જૂનાગઢ મંદિરમાં પૂ. વિવેકસ્વરૂપદાસજી સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

ગઢડા પ્રદેશના ખારી (સિહોર) ગામને આંગણે પૂ. છપૈયા સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી

ગઢડા શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના તાબાના ભાવનગર મુખ્ય મંદિર કાર્યનું નિરક્ષણ કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

જૂનાગઢ પ્રદેશના નાના સમઢીયાળા (તા. ઉના)ને આંગણે પૂ. વિવેકસ્વરૂપદાસજી સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

સત્સંગ સભા
મગનપુરા

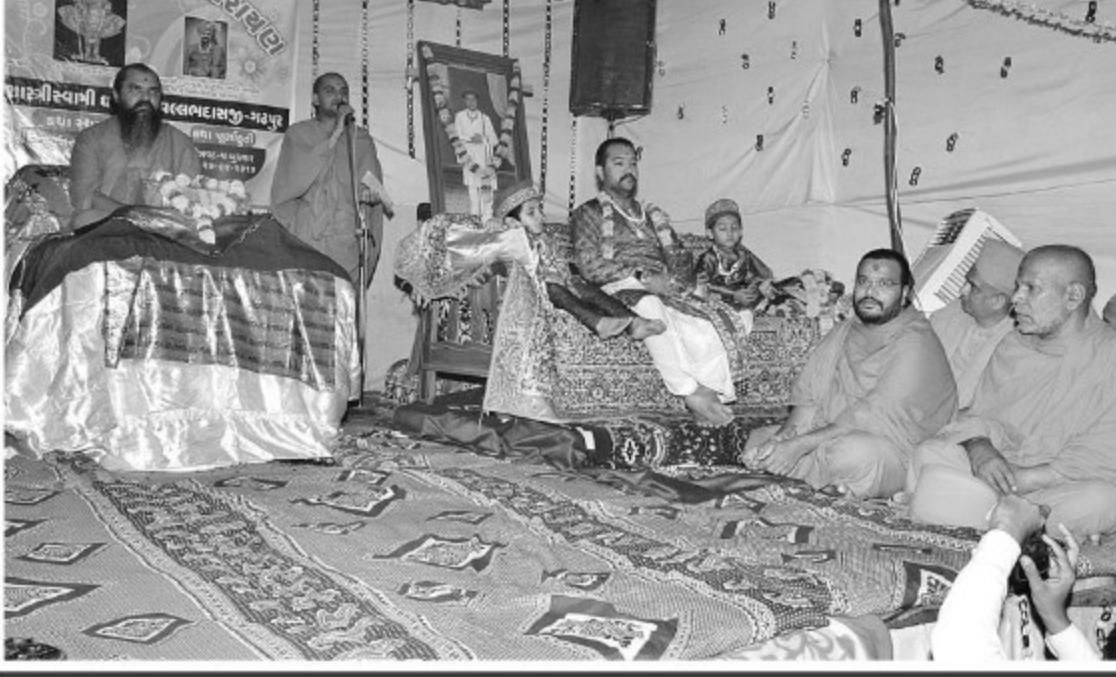
વડતાલ પ્રદેશના મગનપુર (ખેડા) ગામને આંગણે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ મંદિરમાં બિરાજમાન ઠાકોરજીનો વાર્ષિક પાટોત્સવ.

હરિજયંતી મહોત્સવ
વડતાલ

શ્રીરઘુવીરવાડી ખાતે પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી તથા સમગ્ર ધર્મકુળ પરિવારના સાન્નિધ્યમાં શ્રીહરિ જયંતિ તથા શ્રી રામ નવમી પ્રસંગે યોજાયેલ હોમાત્મક મહાપૂજા તથા હરિ જયંતિ મહોત્સવ.

કથાપારાયણ આણંદ

આણંદ શહેરને આંગણે પૂ. કો. ઘનશ્યામ સ્વામી(ગઢડા)ના વક્તાપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી તથા ધર્મકુળ પરિવાર.

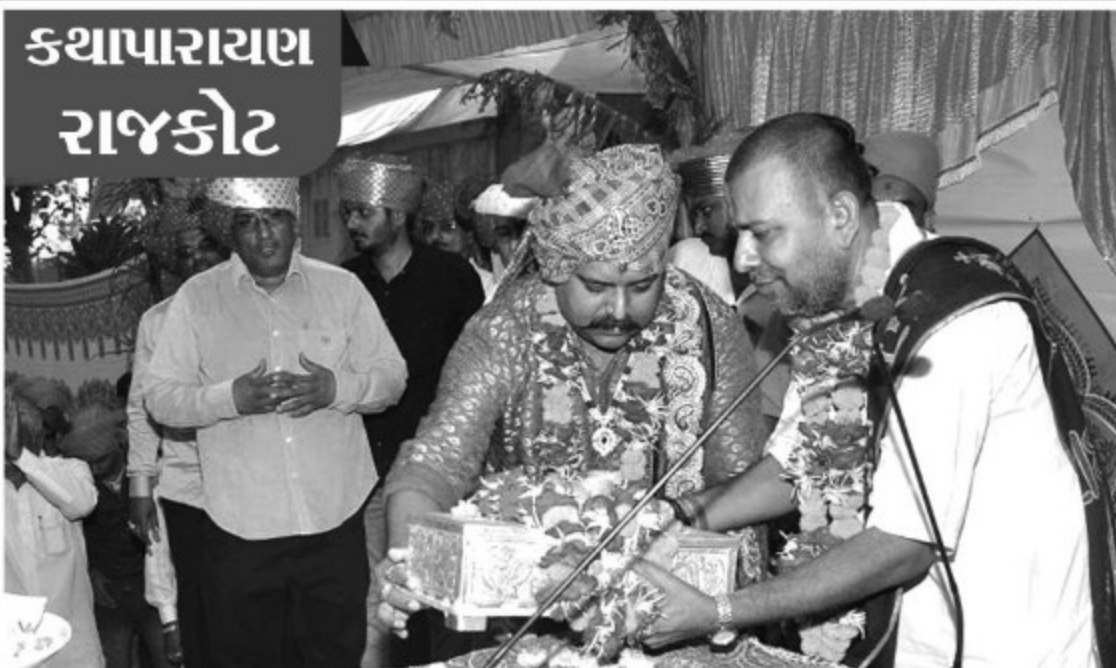

જૂનાગઢ પ્રદેશના વિસાવદર (તા. જૂનાગઢ)ને આંગણે પૂ. વિવેકસ્વરૂપદાસજી સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

કથાપારાયણ ભાયાવદર

જૂનાગઢ પ્રદેશના ભાયાવદર (તા.કુંકાવાવ)ને આંગણે પૂ. વિવેકસ્વરૂપદાસજી સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

રાજકોટ શહેરને આંગણે ચાવડા પરિવારના યજમાનપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

ધર્મ સંમેલન
સુખપુર

સુખપુર (તા. ગારીયાધાર) ગામને આંગણે શ્રીમદ્ ભાગવત કથા પ્રસંગે યોજાયેલ ધર્મ સંમેલનમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

ગઢડા પ્રદેશના પીપળવા (લાઠી)ને આંગણે વઘાસિયા પરિવાર દ્વારા યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

કથાપારાયણ
ગારીયાધાર

ગઢડા પ્રદેશના ગારીયાધારને આંગણે યોજાયેલ શ્રી ભક્ત ચિંતામણી કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી.

જૂનાગઢ પ્રદેશના દેતડ (તા. સાવરકુંડલા)ને આંગણે શ્રી ધનજીભાઈ સાવલીયાના નૂતન નિવાસસ્થાને પધરામણી કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

જૂનાગઢ પ્રદેશના કોવાયા (તા. રાજુલા)ને આંગણે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારી દર્શન-અમૃતવાણીનો પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

ગઢડા પ્રદેશના નાનામાયીયાળા (અમરેલી)ને આંગણે કરડ પરિવાર આયોજીત પૂ. પૂર્ણસ્વસ્વરૂપ સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ કથામાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

વડતાલ પ્રદેશના વાંસખીલીયા (આણંદ) ગામને આંગણે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ હોમાત્મક મહાપૂજા તથા સત્સંગ સભા.

વડતાલ પ્રદેશના ઉમરવા (ભરુચ)ગામને આંગણે યોજાયેલ હોમાત્મક મહાપૂજામાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

ગઢડા પ્રદેશના રળિયાણા (તા. ગઢડા)ને આંગણે યોજાયેલ મંદિર પંચાબ્દી મહોત્સવ પ્રસંગે કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી.

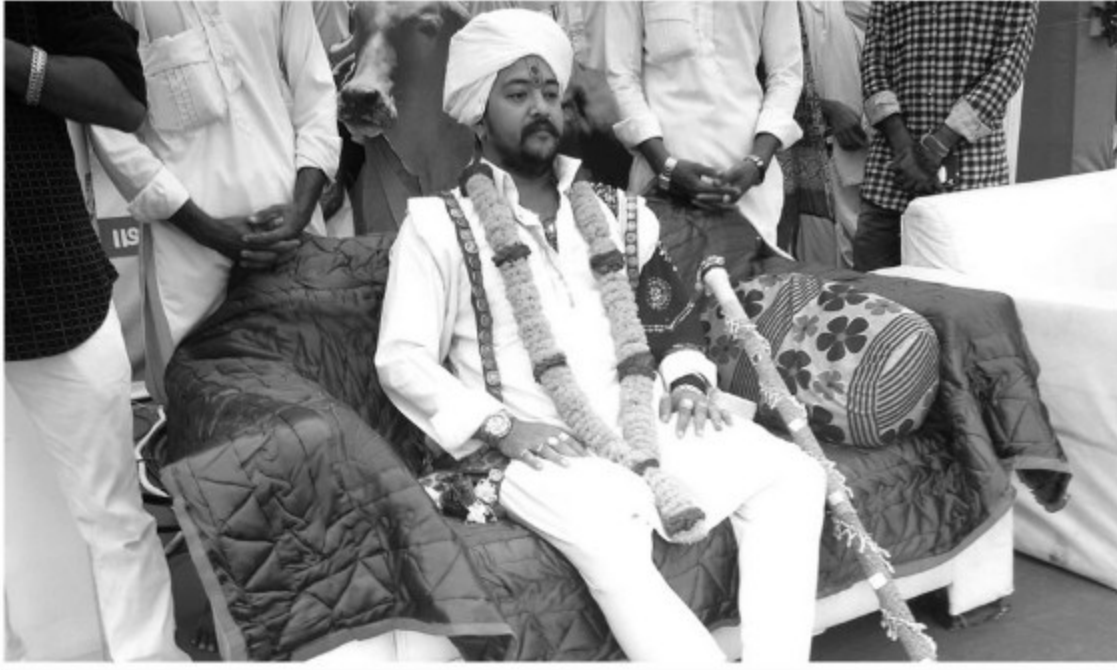
જૂનાગઢ પ્રદેશના બાદલપુર (તા. કુંકાવાવ)ને આંગણે પૂ. વિવેકસ્વરૂપદાસજી સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

જૂનાગઢ પ્રદેશના સનાળા (તા. કુંકાવાવ) ગામને નૂતન મંદિરમાં ઠાકોરજીની આરતી ઉતારતા તેમજ અમૃતવાણીનો લાભ આપતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

જૂનાગઢ પ્રદેશના બરવાળા બાવીસી (તા. કુંકાવાવ)ને આંગણે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ ભવ્ય સત્સંગ સભા.

ગઢડા પ્રદેશના જોલાપુર (તા. રાજુલા)ને આંગણે યોજાયેલ કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી.

ગઢડા પ્રદેશના ખાંભડા (જી.બોટાદ)ને આંગણે યોજાયેલ મંદિરના વાર્ષિક પાટોત્સવ પ્રસંગે કથાપારાયણમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

વડતાલ પ્રદેશના સારસા (જી.ભરુચ)ને આંગણે યોજાયેલ રામજી મંદિરના વાર્ષિક પાટોત્સવ પ્રસંગે પધારતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી.

મહાપૂજા-પધારામણી કરમાલી

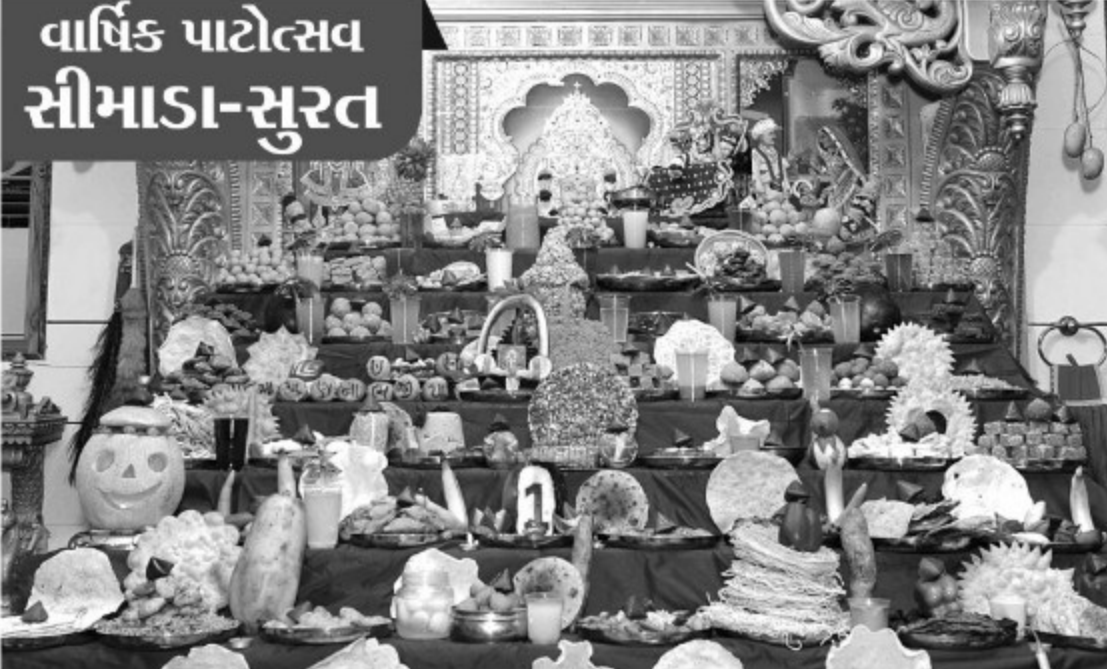
વડતાલ પ્રદેશના કરમાલી ગામને આંગણે યોજાયેલ હોમાત્મક મહાપૂજામાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

સ્તુતિ મહોત્સવ ગોધરા

ગોધરા શહેરને આંગણે નૂતન મંદિર ભૂમિ સંપાદન પ્રસંગે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ 'શ્રી હરિકૃષ્ણ સ્તુતિ મહોત્સવ તથા સમૂહ મહાપૂજા'

વાર્ષિક પાટોત્સવ સીમાડા-સુરત

સિમાડા-યોગીચોક સુરતને પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી યોજાયેલ મંદિરના વાર્ષિક પાટોત્સવના ઉપલક્ષમાં હોમાત્મક મહાપૂજા, અન્નકૂટોત્સવ તથા પૂ.સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના શ્રીમુખે રાત્રિ સત્સંગ સભા.

સત્સંગ સભા
બરવાળા (ધેલાશા)

ગઢડા પ્રદેશના બરવાળા (ધેલાશા)ને આંગણે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ સત્સંગ સભા.

દેવદર્શન
ગઢડા

ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજ આદિક દેવોના ચંદનવાધાના દર્શનાર્થે પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

સત્સંગ સભા
ઉમરાળી

ગઢડા પ્રદેશના ઉમરાળી (જી. રાજકોટ) ગામને આંગણે નૂતન મંદિરમાં ઠાકોરજીની આરતી ઉતારતા તેમજ અમૃતવાણીનો લાભ આપતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

સત્સંગ સભા
સર

જૂનાગઢ પ્રદેશના સર (જી. રાજકોટ) ગામને આંગણે નૂતન મંદિરમાં ઠાકોરજીની આરતી ઉતારતા તેમજ અમૃતવાણીનો લાભ આપતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

Shree Swaminarayan Hindu Temple - Houston

Shilanyas Mahotsav

8th - 12th June 2016

:: Katha Place ::

Safari Texas Ranch (Palm Hall)
11627 FM 1464, Richmond, TX 77407

Shreemad Satsangijivan

Katha Parayan

-: Orator :-

P. P. Sad. Swami Shree Nityaswarupdasji

SSAUSM - Under Shree Laxminarayandev Gadi - Vadtal has organized

Satsang Gyan Yagna Toronto, Canada

Date :- July 17th - 19th, 2016

Place :- Gurumandir Temple - 207 Queen's Plate Dr, Toronto, ON M9W 6Z7

Contact :- 647 404 2497, 647 771 3589, 647 236 4148, 416 460 7797, 416 277 8556

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयते ॥

With the divine blessing of almighty Lord Shree Swaminarayan and the agnya of H.H. 1008 Shree Acharya Shree Ajendraprasadji Maharaj
Divya Satsang Sabha in the Presence of H.H. Shree Bhavi Acharya Shree Nrugendraprasadji Maharaj- Vadtal

Shree Swaminarayan Hindu Temple

(South Brunswick - NJ)

Shree Harililamrut Katha

Kirtan bhakti with melodious music

• New Jersey, USA •

VAKTA

Pu. Sd. Swami Shree Nityaswarupdasji, Sardhar

Pu. Swami Shree Purnswarupdasji, Sardhar

DATE : 24th - 26th June, 2016

KATHA TIMING

June 24th

Friday

5:00 PM -
8:00 PM

June 25th

Saturday

9:30 AM - 12:00 PM
4:30 PM - 8:00 PM

June 26th

Sunday

9:30 AM - 12:00 PM
4:30 PM - 8:00 PM

Mahaprasad will be served daily after katha

For more information and padharamani contact : Temple - 732 930 1008, Ghanshyambhai Patel - 908 232 4029, Dhirubhai Patel - 732 463 7514

PLACE 329, Culver Rd, Monmouth Junction, NJ 08852

www.svg.org

:: તારીખ ::

૫-૬-૨૦૧૬

દર મહિનાના પહેલા રવિવારે સરધારધામમાં યોજાતી

॥ અભયદાન માસિક સત્સંગ સભા ॥

:: સમય ::

સવારે ૯ થી ૧

સ્થળ :- શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર, તા.જી. રાજકોટ. ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧, મો. ૭૬૦૦૦૮૫૦૩

પધારો છપૈયા

નૂતન નવલા વર્ષમાં ભવ્યતા તેમજ દિવ્યતા સભર

(સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની)

પ્રાગટ્યભૂમિ

તીર્થધામ શ્રી

છપૈયા મહોત્સવ

અંતર્ગત

પ્રારંભ

૫-૧૧-૨૦૧૬

કારતક સુદ-૫ (લાભ પાંચમ)

પૂર્ણાહુતિ

૧૩-૧૧-૨૦૧૬

કારતક સુદ-૧૪

॥ અધ્યક્ષશ્રી ॥

પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય
શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી

॥ ઉપાધ્યક્ષશ્રી ॥

પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય
શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી

બાળપ્રભુ શ્રીધનશ્યામ-શ્રીહરિના ચરિત્રોથી સભર

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના શ્રીમુખે ૩૫૦મી

શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ

છપૈયા એટલે સર્વોપરી પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પ્રાગટ્યભૂમિ. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં છપૈયા એક શિરમોડ તીર્થસ્થાન છે. સમગ્ર પૃથ્વીના બીજા કોઈ સ્થાનને પસંદ ન કરતાં ભગવાન શ્રીહરિએ છપૈયાને જન્મસ્થાન તરીકે પસંદ કર્યું. તેથી જ તો સમગ્ર પૃથ્વીમાં આ સ્થાનને તોલે કોઈ ન આવે. અરે ! આ સ્થાનમાં ભગવાન શ્રીહરિએ અનંત બાળચરિત્રો કરી આ ધરતીના એક એક રજકણોને પરમ પવિત્ર કર્યા છે. કોઈપણ જીવાત્માને આ પાવન ભૂમિ પર આવતાની સાથે જ પ્રથમ ક્ષણે જ પોતાના અંતરે આનંદના ફુવારા છૂટે, શાંતિનો સમુદ્ર રેલાય. આ પૃથ્વી પર પધારેલા બાળપ્રભુના રૂપને જોઈ છપૈયાની નારીઓ 'ઘનશ્યામ' એવા વ્હાલા નામથી બાળપ્રભુને પુકારતી. આજે પણ સંપ્રદાયમાં છપૈયાની ધરતીને બાળપ્રભુ શ્રી ઘનશ્યામની - રમણભૂમિ તરીકે દર્શાવાય છે. આ ભૂમિને સંપ્રદાયમાં આજે અક્ષરધામ કરતાં પણ મહાન મહિમાવંતી ભૂમિ તરીકે ગુણગાન ગવાય છે અને અનંતકાળ સુધી ગવાતા રહેશે. તેવી મહાન પ્રાગટ્યભૂમિને આંગણે સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પૂર્ણકૃપાથી વડતાલ પીઠાધિપતિ વિદ્યમાન પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી, નૂતન નવલા દિવસોમા તા. ૫-૧૧-૨૦૧૬ કારતક સુદ - ૫ (લાભપાંચમ) થી તા. ૧૩-૧૧-૨૦૧૬ કારતક સુદ - ૧૪ સુધી શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન ગ્રંથના હૃદયગત સિદ્ધાંતને વરેલા અને સંપ્રદાયના મૂર્ધન્યવક્તા સરધારનિવાસી પૂ.સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીની ૩૫૦મી 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથાપારાયણ'નું ભવ્યાતિભવ્ય આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

આ પ્રસંગે દેવોના દિવ્ય દર્શન, અભિષેક દર્શન, અન્નકૂટ દર્શન, ધર્મકુળ દર્શન તથા આશીર્વચન તથા પૂ. સંતોના દર્શન તથા આશિષનો દુર્લભ લાભ લેવા આપ સહુને કુટુંબીજનો અને મિત્રમંડળ સહિત પધારવા પુનઃ પુનઃ ભાવભર્યું સસ્નેહ હાર્દિક નિમંત્રણ છે. તો જરૂરાજરૂર પધારશોજી.

તા. ક.:- આ કથા મહોત્સવમાં સમગ્ર ધર્મકુળ પરિવાર તથા અનેક બ્રહ્મનિષ્ઠ સંતો-મહંતો પધારી દર્શન-અમૃતવાણીનો લાભ આપશે.

॥ આયોજક-નિમંત્રક ॥

શ્રી રમેશભાઈ વલ્લભદાસ માનસેતા પરિવાર

સુપુત્ર શ્રી આશિષભાઈ તથા પૌત્ર કૌશલ - ડોંબીવલી (મુંબઈ)

સ્થળ :- મુ. છપૈયા, જી. ગોંડા (ઉત્તરપ્રદેશ)

લાઈવ
પ્રસારણ

છપૈયા મહોત્સવ તા. ૫ થી ૧૩ - ૧૧-૨૦૧૬ પ્રસંગે

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર દ્વારા આયોજીત ૧૩મી

શ્રી સ્વામિનારાયણ સ્પેશ્યલ ટ્રેનયાત્રા

પ્રસ્થાન
૩-૧૧-૨૦૧૬

કુલ દિવસ :- ૨૭
ટીકીટ દર :- ૨૫,૫૦૦

આગમન
૨૯-૧૧-૨૦૧૬

ટીકીટ બુકીંગ સમયે રૂ. ૧૦,૦૦૦/- ભરવાના રહેશે તેમજ બાકીની રકમ ટીકીટ દીઠ રૂ. ૧૫,૫૦૦/- યાત્રાપ્રવાસ ઉપડતા પહેલાં ૩૦ દિવસે ભરી દેવાના રહેશે.

દર્શનીય પવિત્ર તીર્થસ્થળો :- છપૈયા, અયોધ્યા, અલ્હાબાદ, કાશી-બનારસ, ગયા, બોદ્ધગયા, જગન્નાથપુરી, કોણાર્ક, ભુવનેશ્વર, સાક્ષીગોપાલ, ધોલાગીરી, તીરુપતિ બાલાજી, શ્રીરંગક્ષેત્ર, રામેશ્વર, પંઢરપુર, નાસિક, દ્વારકા, બેટદ્વારકા, નાગેશ્વર.

ખાસનોંધ :-

તા. ૩-૧૧-૨૦૧૬ના રોજ સરધારથી બસ દ્વારા ટ્રેનયાત્રાના યાત્રિકોને છપૈયા લઈ જવામાં આવશે. રસ્તામાં જમવાની વ્યવસ્થા ન થઈ શકે તેમ હોય, માટે નાસ્તો આપવામાં આવશે. છપૈયા મહોત્સવ પૂર્ણ થયા બાદ સ્પેશ્યલ ટ્રેન દ્વારા તીર્થસ્થાનોના દર્શન કરીને ટ્રેનયાત્રાનું અંતિમ વિરામ સ્થાન રેલ્વે સ્ટેશન-રાજકોટ રાખવામાં આવ્યું છે, તેથી યાત્રિકોએ ત્યાંથી પોતાની રીતે પોતપોતાના મુકામ સુધી પહોંચવાનું રહેશે.

બુકીંગ માટે સંપર્ક :- પૂ. પતિતપાવન સ્વામી - મો. ૭૬૦૦૦૫૮૫૦૫ રાજુ મહેતાજી - મો. ૮૦૦૦૦૦૦૫૦૨, ૭૬૦૦૦૫૮૫૦૩

સુરત :	કો. પા. મેહુલ ભગત - મો. ૯૦૯૯૯૯૯૬૨૧	પ્રશાંતભાઈ - મો. ૦૯૬૧૯૯૫૧૯૪	બગસરા :	કો. પા. પરેશ ભગત - મો. ૯૦૯૯૯૯૭૨૫૨	
	વિરજી ભગત - મો. ૯૦૯૯૯૯૯૫૦	દહિસર :	મનસુખભાઈ પ્રમુખ - મો. ૯૮૩૩૫૧૫૧૭૨	સુરેન્દ્રનગર :	કનુભાઈ - મો. ૯૦૩૩૬૭૫૨૭૫
નવસારી :	દુર્લભજીભાઈ ગજેરા - મો. ૮૧૨૮૬૯૧૫૧૯	ભરૂચ :	જગદિશભાઈ પટેલ - મો. ૯૪૨૯૪૨૭૧૦૦	ભુજ :	પ્રવિણભાઈ માનકુવા - મો. ૯૮૨૫૭૯૫૮૫૨
વડતાલ :	પૂ. ધર્મવલ્લભ સ્વામી - મો. ૯૦૯૯૯૯૯૬૨૬	વડોદરા :	ચિરીનભાઈ ગોળવીયા - મો. ૯૬૦૧૨૯૦૩૫૪		ગોવિંદભાઈ માનકુવા - મો. ૯૮૨૫૫૩૭૮૪૬
અમદાવાદ :	ઈશ્વરકાકા પટેલ - મો. ૯૯૨૫૦૪૪૧૦૮	વિધાનગર :	અશોકભાઈ પટેલ - મો. ૯૮૨૪૪૯૩૩૮૭	માણાવદર :	શાંતિભાઈ રતનપરા - મો. ૯૪૨૬૧૬૭૭૦૮
	શૈલેષભાઈ દેવાણી - મો. ૯૮૭૯૭૯૪૪૨૬	મહુવા :	કો. પા. સાગર ભગત - મો. ૯૦૯૯૯૯૯૬૨૨	જૂનાગઢ :	રમેશભાઈ તાલાળા - મો. ૯૪૨૮૪૯૨૧૧૮
	કિશોરભાઈ - મો. ૯૮૯૮૪૭૫૧૦૦	ભાવનગર :	કો. પા. અક્ષય ભગત - મો. ૯૦૯૯૯૯૯૬૪૫	ઉના :	ધીરુભાઈ જામકા - મો. ૯૮૨૪૨૪૩૧૬૬
મુંબઈ :	ડોંબીવલી મંદિર - ફો.નં. ૦૨૫૧ - ૨૪૫૩૮૭૫		અમરશીદાદા ભાઈ - મો. ૯૪૨૬૩૧૪૩૬૮	જેતપુર :	દુર્લભજીભાઈ - મો. ૯૩૨૭૬૦૧૦૦૮
	દિનેશભાઈ મહેતાજી - મો. ૦૮૮૭૯૦૦૯૧૦૭	ધંધુકા :	હિંમતભાઈ પટેલ - મો. ૯૪૨૮૪૯૯૩૦૮	અમરેલી :	નિલેશભાઈ સોની - મો. ૯૪૨૭૨૩૦૬૨૦

અન્ય ટ્રેન વ્યવસ્થા :- મુંબઈ, સુરત, અમદાવાદ, વડોદરા અને રાજકોટથી અયોધ્યા-ફૈઝાબાદ-ગૌંડા સુધીની ટ્રેનો ઉપલબ્ધ... સરકારના નિયમ મુજબ ટીકીટ બુકીંગ ૪(ચાર) મહિના અગાઉ કરાવવાની રહેશે. (અયોધ્યાથી છપૈયા ૩૫ કિ.મી.)

વિમાન વ્યવસ્થા :- અમદાવાદ, મુંબઈથી લખનૌ સુધી વિમાનની વ્યવસ્થા ઉપલબ્ધ (લખનૌથી છપૈયા ૧૭૦ કિ.મી.) ટ્રેન તથા વિમાન બુકીંગ માટે સંપર્ક :- મીત દુર્સ અને ટ્રાવેલ્સ - રાજકોટ. સતીષભાઈ - મો. ૯૯૯૮૮૬૨૧૦૯, ૮૫૩૦૯૧૨૩૪૫

છપૈયા ઉતારા વિષે માહિતી :- છપૈયાને આંગણે ઉજવાતા આ ભવ્ય મહોત્સવમાં લાભ લેનાર પોતાની રીતે વિમાન યા ટ્રેન કે અન્ય રીતે ડાયરેક્ટ આવવા ઈચ્છતા ભક્તજનો માટે જમવાની તથા ઉતારાની વ્યવસ્થા મહોત્સવ સ્થળ ઉપર ટેન્ટહાઉસમાં કરવામાં આવશે. (ખાસનોંધ :- છપૈયામાં ઉતારા માટેની ધર્મશાળા યા હોટલ કે અન્ય કોઈ વ્યવસ્થા ન હોવાથી ટેન્ટમાં ઉતારો આપવામાં આવશે.) પોતાની રીતે મહોત્સવમાં આવનાર તમામ ભક્તોએ સરધાર મંદિરે પોતાનું નામ-સરનામાની વિગત સાથે આઈકાર્ડની ઝેરોક્ષકોપી ફરજીઆત મોકલવાની રહેશે. અન્ય સૂચના :- આ મહોત્સવનો લાભ લેનાર ભક્તોએ પોતાની સાથે ઠંડીનો સમય હોવાથી પહેરવા તેમજ ઓઢવા-પાથરવા માટે ગરમ વસ્ત્રો ફરજીઆત સાથે લાવવાના રહેશે. અને પોતે દરરોજ લેતા હોય તે દવાઓ તેમજ તાવ, ઉધરસ-શરદી, ઉલ્ટી-ઝાડા વગેરે દવાઓ સાથે લેવી.

સરધારધામને આંગણે તા. ૨૭ થી ૨-૧૧-૨૦૧૬ સુધી એકવીસમી 'શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ છાવણી'નું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.

ગઢડા પ્રદેશના મોટા ઝીંઘુડા (તા. સાવરકુંડલા) ગામને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના તાબાના શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરના વાર્ષિક પાટોત્સવના ઉપલક્ષમાં ઉજવાયેલ 'શ્રી સ્વામિનારાયણ મહોત્સવ' પ્રસંગે સરધારનિવાસી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ' (તા. ૨૮ થી ૬-૫-૨૦૧૬)

વડતાલ પ્રદેશના પાદરીયા (જી.ભરુચ) ગામને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી ધર્મપ્રિયદાસજી (મંત્રી સ્વામી)ના માર્ગદર્શન પ્રમાણે હરિમંદિરના વાર્ષિક પાટોત્સવના ઉપલક્ષમાં ઉજવાયેલ 'શ્રી સ્વામિનારાયણ મહોત્સવ' પ્રસંગે સરધારનિવાસી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ' (તા. ૭ થી ૧૩-૫-૨૦૧૬)

શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ - રાજકોટ

રાજકોટ શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મુખ્ય મંદિર - જગન્નાથપુરી આયોજીત 'શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ' અંતર્ગત પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવનકથા પારાયણ'

પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કરતા યજમાનશ્રીઓ : ૧. મહોત્સવના મુખ્ય યજમાન શ્રી જાદવભાઈ જેરામભાઈ ચાવડા (જૂનાગઢ મંદિરના ટ્રસ્ટી) ૨. કથાના મુખ્ય યજમાન શ્રી હેમરાજભાઈ દેવશીભાઈ કાયા. ૩. કથાના સહયજમાન શ્રી ખોડાભાઈ હિરજીભાઈ નોંધણવદરા ૪. ધર્મકુળ પૂજનના યજમાન શ્રી મહેન્દ્રભાઈ જેયંદભાઈ પાટડીયા. ૫. સંતપૂજનના યજમાન શ્રી બાબુભાઈ કોરાટ તથા સહયજમાન શ્રી પર્વતભાઈ કામાણી. ૬. શ્રી ધનશ્યામ પ્રાગટ્યોત્સવના યજમાન શ્રી રઘુભાઈ કરશનભાઈ વઘાસિયા. ૭. ગાદી-પટ્ટાભિષેક મહોત્સવના યજમાન શ્રી ખોડાભાઈ નરશીભાઈ પાનસુરીયા. ૮. અન્નકૂટોત્સવના યજમાન શ્રી બહાદુરભાઈ ભીખાભા બરાળીયા. ૯. ફૂલદોલોત્સવના યજમાન શ્રી વસંતભાઈ લીંબાસીયા. ૧૦. મહાપૂજના યજમાન શ્રી પ્રવિણભાઈ સાપરીયા. ૧૧. જગન્નાથપુરી મંદિર ભૂમિદાનમાં શ્રેષ્ઠ સેવા કરનાર શ્રી મુકેશભાઈ (ગઢડા) ૧૨. શ્રી જયેશભાઈ સોરઠીયાની 'શૈલેષ ફોર્જન' ફેક્ટરીમાં ઠાકોરજી સાથે પૂ. સ્વામીની પધરામણી.

સ્વામિનારાયણ ચિંતન, મે - ૨૦૧૬ (૩૮)

શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ - રાજકોટ

રાજકોટ શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મુખ્ય મંદિર - જગન્નાથપુરી આયોજીત 'શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ' અંતર્ગત પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવનકથા પારાયણ'

૧-૨-૩. કથા અંતર્ગત શ્રી ઘનશ્યામ પ્રાગટ્યોત્સવ. ૪. સમૂહ મહાપૂજા. ૫. કથા અંતર્ગત ગાદી-પટ્ટાભિષેક મહોત્સવ. ૬. અન્નકૂટોત્સવ. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કરતા : ૭. સ્ટેજ સ્વયંસેવકો. ૮. સભામંડપ સ્વયંસેવકો. ૯. યુવા આયોજકશ્રીઓ. ૧૦. મુખ્ય આયોજક સમિતિ.

સિંહસ્થ કુંભ મેળો ઉજ્જૈન

ઉજ્જૈનને આંગણે યોજાયેલ 'સિંહસ્થ કુંભ મેળો'માં દક્ષિણ વિભાગ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય દ્વારા પૂ. સ્વામી શ્રી નિરત્તમુક્તદાસજી (વકીલ સ્વામી) આયોજીત 'શ્રી સ્વામિનારાયણ છાવણી' ખાતે પધારતા તેમજ ક્ષિપ્રા નદીમાં સ્નાન કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી. (તા. ૭/૮-૫-૨૦૧૬)

સ્વામિનારાયણ ચિંતન, મે - ૨૦૧૬ (૩૯)

શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ - રાજકોટ

રાજકોટ શહેરને આંગણે ઉજવાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મુખ્ય મંદિર - જગન્નાથપુરી આયોજીત 'શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ' (તા. ૧૩ થી ૨૧-૪-૨૦૧૬)

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પૂર્ણકૃપાથી શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી અને તેઓશ્રીના શુભ સંકલ્પથી સરધારનિવાસી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે મહાન તીર્થધામ જગન્નાથપુરીમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય અને ઓરિસ્સા તથા ગુજરાત રાજ્યના ગૌરવ સમાન ભવ્ય શિખરબદ્ધ મંદિર, દર્શનાર્થી લાખો યાત્રિક શ્રદ્ધાળુઓ માટે રહેવા-જમવાની ઉત્તમ સુવિધાઓ, કથાપારાયણ સભામંડપ, નિઃશુલ્ક વિદ્યાર્થી છાત્રાલયના નિર્માણકાર્યના લાભાર્થે ભગવાન શ્રીહરિના પદારવિંદથી પુનિત થયેલ રાજકોટ શહેરને આંગણે તા. ૧૩-૪ થી ૨૧-૪-૨૦૧૬ સુધી ભવ્ય 'શ્રી જગન્નાથપુરી મહોત્સવ' ઉજવાયો હતો. જેનો લાભ હજારોની સંખ્યામાં ભક્તોએ લીધો હતો.